

VI.DİŞ TİCARET KONUSUNDA KONGREYE SUNULAN TEBLİĞLER

1. Dış Ticaret Rejimi

İstanbul Tüccar Derneğinin Tebliği

İstanbul Tüccar Derneği şimdiye kadar dış ticaret işlerimiz mevzuu üzerinde yaptığı incelemeler ve vardığı kararları işbu tebliğ çerçevesi içinde kısaltarak büyük kongreye sunmaktadır.

Derneğin bu husustaki çalışmalarını Dış Ticaret Komisyonumuz idare etmiştir. Komisyonun hazırladığı ilk rapor 11 Kasım 1947 tarihini taşımaktadır: "Dış Ticaret Rejimimiz" başlıklıdır. Bastırılmış ve üyelerimize, diğer ihtisas adamlarına dağıtılmış, derneğin 26 Aralık 1947 tarihinde yapılan altıncı aylık toplantısında görüşülerek kabul edilmiştir. Bu raporda 7 Eylül kararlarından sonra dış ticaret politikamıza hakim olan bir nevi serbest rejimin, içinde bulunduğumuz şartlara göre, gösterdiği tehlikelere işaret edilerek, bu halin devam edemeyeceği ve dış ticaretimizi yeni esaslara göre düzenlemek icap ettiği belirtilmişti. Mezkur raporda bilhassa üzerinde durulan nokta, kuvvetli ve zayıf dövizler arasında fiilen mevcut olan farka rağmen bunların aynı değerdeymiş gibi dış ticaret ödemelerinde Merkez Bankasınca muameleye tabi tutulması yüzünden ihracatımızın zayıf para ve ithalatımızın ise kuvvetli para etrafında toplanması hadisesiydi.

Sözü geçen raporun görüşüldüğü 11 Kasım tarihli toplantımızda Ticaret Bakanlığı mümessili söz alarak Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Dairesi Başkanlığından aldığı talimata istinaden şu suale Derneğin cevap vermesini istedi:

"İngiliz lirasıyla yaptığımız ticaretin ithalat ve ihracat fiyatlarımız ve dolayısıyla iç pazar fiyat seviyesi üzerindeki menfi tesirleri nasıl önlenebilir?"

Bunun üzerine Dış Ticaret Komisyonumuzun hazırladığı 9 Şubat 1948 tarihli birinci mufassal rapor, 18 Şubat tarihli yedinci aylık toplantıda görüşüldü ve mevzuun bazı noktalardan derinleştirilmesi hakkında verilen karar üzerine Komisyonun İngiliz lirası hakkında hazırladığı 5 Mart tarihli ikinci rapor, Derneğin 17 Mart tarihli sekizinci aylık toplantısında görüşülerek kabul edildi. Bu iki rapor hem broşür halinde basılmış, hem de Derneğin yayın organı olan "Türkiye İktisat Mecmuası"nda aynen yayınlanmıştır.

İstanbul Tüccar Derneği bu raporlarında kesin şekilde şu fikri müdafaa etmiştir:

"Dış ödemelerde ayarda bir birinden farklı iki ölçü kullanıyoruz. Satarken aynı malı okka ile, alırken ise kilo ile tartıyoruz. Kuvvetli ve zayıf paralar arasında mevcut fiili farkı ihmal ederek hem İngiliz lirasına hem de dolara aynı resmi değeri verdiğimiz müddetçe dış ticaretimizin büyük bir buhran içinde tıkanma tehlikesini hiç bir tedbirle önleyemeyiz. Dava memleket iktisadiyatı, maliyesi ve ticareti bakımından çok mühimdir. Hükümet durumun bu derece ehemmiyetli olduğunu anlamamış gibi hareket ediyor. Yapılacak ilk iş ya dolara, yahut İngiliz lirasına bağlanmaktır.

Bu prensip etrafında Dernek tekliflerini şöyle kısaltmıştı: Paramızı doların resmi rayici üzerinden fiilen tespit etmeli ve bunun haricindeki dövizler serbest piyasada dolara nazaran ne değer buluyorlarsa fiiliyatta o fiyatla muamele görmelidir. Vakıa dolara bağlanmak güçtür; çünkü bu takdirde hükümet Türk parasını fiilen koruyucu, dahilde fiyat istikrarını ve bilhassa fiyatlarımızın dünya piyasalarına intibakını sağlayıcı tedbirler almağa mecbur kalacaktır. Fakat hem paramızın istikrarı, hem de iktisadi ve mali bünyemizin selameti için bunları yapmaktan başka çaremiz yoktur. Eğer önümüzdeki istihsal devresinden evvel bu çok mühim olan mevzu üzerinde derhal harekete geçerek gerekli tedbirleri almazsak o zaman bir kaç ay sonra, İngiliz lirasına bağlanmak, bu suretle 7 Eylül kararlarından sonra yeni bir devaluasyonu resmen de kabul etmek zarureti doğacaktır.

İstanbul Tüccar Derneği yeni bir devaluasyona ve hayat pahalılığına katiyen lüzum olmadığı kanaatında idi. Aynı zamanda bugünkü para rejimimiz muhafaza edildiği takdirde ihracat mevsimimiz başladığı zaman İngiliz lirasını bile tutamamak tehlikesi olacağı ve paramızın sterlinden daha zayıf dövizlere doğru teveccüh edeceği ve takas sisteminin zaruri ve umumi bir hal alacağı mütalaa ve kanaati mezkur raporlarda uzun boylu izah edilmiş bulunuyordu.

İstanbul Tüccar Derneği tam vaktinde tehlikeyi büyük bir hüsnüniyet ve isabetle haber verdiği ve tutulması gereken yollar üzerinde de tekliflerde bulunduğu halde maalesef mevzu hükümetin yeter derecede ehemmiyet atfetmesini sağlamağa muvaffak olamadı. Hayret ve dikkate şayan olan nokta, hükümet erkanının tekliflerimize gazete beyanatı şeklinde cevap verilirken, bizim İngiliz lirasının akıbetinden korkmakta ve bundan dolayı böyle bir teklifte bulunmakta olduğumuzu ileri sürerek teklifimizi çürütmeğe çalışmalarıdır. Filhakika sterlinlerin son zamanlarda nedred kesbetmesi ve fiyatlarının resmi rayici de aşarak bir prim yapması üzerine güya vaktiyle gösterdiğimiz telaşın yersiz olduğu resmi ağızlardan ifade edilmiştir. Hükümetin mevzuu karşılayış şekli ve bu kabil beyanat, teessürle itiraf etmek lazımdır ki, hayatlarını piyasaya bağlamış olanlar üzerinde derin bir ümitsizlik doğurmuş ve herkesin mevcut şartlar içinde başının çaresini araması ve ticareti mehma imkan yürütmeğe çalışması zaruretine sürüklenmiştir. Memleket ticareti için zararlı olduğuna şüphe bulunmayan takas usulünün gelişmesini bu zaruretin bir neticesi olarak kabul etmek icap eder.

Dış ticaret mevzuunda derneğin dördüncü raporu Almanya ile ticaretimiz davasına taalluk etmekteydi. 18 Mayıs 1948 tarihini taşıyan ve 28 Mayıs tarihli onuncu aylık toplantımızda görüşülerek kabul olunan mezkur rapor, Alman işgal makamlarıyla bir ticaret mukavelesi akdetmek üzere Frankfurt'a giden resmi heyetimizin teminine muvaffak olduğu esaslar altında bir ticaret mukavelesi akdetmenin zararlı olduğunu Ticaret Bakanlığına bildirmemiz üzerine ve Bakanlığın isteğine binaen tanzim edilmiştir. Almanyada ticaret mukavelenamesi müzakerelerini yapan heyetimiz Amerikan-İngiliz işgal makamlarıyla dolar esasına göre, yani her iki tarafça hesabı dolarla tutulmak kaydıyla bir mukavele imzalamak için hükümetten mezuniyet istemişlerdi. Bunun üzerine Ticaret Bakanlığı Derneğimizle İstanbul, İzmir, Ankara Ticaret Odaları ve Birlikler mümessillerini müstacelen Ankaraya davet ederek 1 Mayıs tarihinde bu mümessillerin huzuru ile Bakanın Başkanlığında bir toplantı tertipledi. Bu toplantıda Derneğimiz murahaları tasarlanan şekilde bir ticaret mukavelenamesi akdetmenin, bugün bazı şekillerde zayıf da olsa, Almanya ile ticaret yapmak hususunda mevcut imkanı ortadan kaldıracağı ve fiili hiç bir netice veremeyeceği mütalasıyla hazırlanan projenin imzalanmamasını teklif etti ve bu fikre diğer mümessiller de iştirak ettiğinden hükümet mukavelenamesinin imza edilmemesi ve heyetin geri dönmesi emrini verdi. İşte İstanbul Tüccar Derneğinin (Almanya piyasalarının ticaretimize açılması davası) hakkındaki 18 Mayıs 1948 tarihli raporu bu olaylar zoru ile hazırlanmıştır.

Her raporumuz gibi bastırılan ve ayrıca yayın organımız olan Türkiye İktisat Mecmuasında yayınlanan mezkur raporda kısaca şu tezler müdafaa edilmiştir:

Almanyanın ticaretimize açılması davası memleketimiz için hayati ehemmiyeti haiz bir mevzu olduğundan bu mesele Frankfurt'taki işgal makamlarıyla yapılacak müzakerelerle değil, fakat daha evvel devletimizin Vaşington ve Londrada her türlü vasıtalarla faydalanarak yapacağı teşebbüslerle halledilmeliydi. Bu bakımdan davanın böyle ele alınması ve Birleşmiş Milletler Konseyinde de mevzuun Türk tezi halide ortaya atılması, davanın Frankfurt'tan evvel Vaşington ve Londrada halli lazımdır. Derneğin bu tez dahilinde yaptığı teşebbüsler neticesinde Türk ve yabancı basında davasını ehemmiyetle ele alınması ve Hükümetimizin de efkârı umumiyenin bu tezahüründen kuvvet alarak gerekli teşebbüslere girişmesinin az çok faydalı

sonuçlar vermiş olduğu görülmektedir. Bununla beraber Almanya ile ticaret mukavelenamesi işi henüz halledilmiş değildir.

(Müracaatımız üzerine Dış İşleri Bakanlığı Derneğimize Hükümetimizce yapılan ve yapılacak olan teşebbüsler hakkında aydınlatıcı malumatı havi bir yazı yollamak nezaketinde bulunmuştur.)

Bu mevzuun konuşulduğu onuncu aylık toplantımızda Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Dairesi Reisi ve Almanya ile müzakere yapan heyetimizin başkanı da resmen hazır bulunmuş, gerekli izahatı vermiş, müzakerelere iştirak etmiştir.

Dış Ticaret Komisyonumuzun hazırladığı beşinci rapor (Dış Ticaretimiz Nasıl Düzenlenebilir?) meselesini umumi hatları itibariyle izah etmektedir. 21 Mayıs 1948 tarihini taşıyan ve usulü veçhile yayınlanan mezkur rapor, 11 Haziran tarihinde yapılan on birinci aylık toplantımızda müzakere ve kabul olunmuştur. Bu raporda dış ticaretimizin içinde bulunduğu güç durum izah olunarak, bu ticareti düzenleme organlarımızın kifayetsizliği ve alınan tedbirlerin realitelere aykırılıkları belirtilmiş ve dış ticaret rejimimizin dayanması icap eden prensipler kısaca sıralanmıştır.

Ticaret mukavelenamelerimize de esas olan dış ticaret rejimimizde hakim olan başlıca prensip:

a) Lisans sistemi,

b) Sterlin sahasına dahil memleketlerin dışında yapılacak ticaret mukavelenamelerinde doların tediye akçesi olarak kabulü, şeklinde kısaltılabilir. Yukarıda sözü geçen raporumuzda bu noktalardan bilhassa ikincisi üzerinde durularak, hesap akçesi şeklinde dahi olsa, doların kıymet ölçüsü olamayacağı, bu şekilde yapılmış ve yapılacak mukavelenamelerin realitede doğuracağı neticenin, bilakis ticareti durdurmak olacağı izah olunmuştur. Dolar ancak bu parayı tediye vasıtası olarak kullanan memleketlerle yapacağımız mübadelelerde bahis mevzuu olabilir. Diğer memleketlerle kendi paraları ve Türk lirası üzerinden mukaveleler yapmalı, fakat bu paralar hakikatin üstünde veya altında olan resmi rayiçlerle değil, piyasalarda serbestçe taayyün edecek hakiki değerleriyle muamele görmelidir. İstanbul Tüccar Derneğinin bu husustaki teklifi, İngiliz lirası mevzuu hakkındaki raporlarla ortaya attığı fikrin bir neticesi ve devamı mahiyetindedir. Lisans sistemine gelince, ithalat ve ihracatta mutlak bir serbestinin şimdilik bahis mevzuu olamayacağına göre, memleketin iktisadi ve mali zaruretleri gözönüne alınarak, esas itibariyle lisans sistemi doğrudur. Ancak bunun da bir takım prensiplere bağlanması ve ilan edilmesi lazımdır. Yoksa, şimdi olduğu gibi, her şahıs için ayrı ayrı kararlar alınması ve Bakanlığın takdir hakkının çeşitli ölçülerde kullanılması doğru değildir.

Ancak dış ticaret işlerimizi böyle sağlam prensipler üzerinde düzenleyebilmek için, münasebette bulunduğumuz memleketlerdeki ve bizdeki dış ticarete müessir hadiseleri ve durumu günü gününe takip etmek, bütün dünyada eşya, fiyat ve piyasa hareketlerini, alınan ve alınması düşünülen tedbirleri tetkik eylemek, piyasanın ancak bilfiil içinde bulunmuş tecrübeli elamanlarının duyacağı veya hissedeceği bilgileri toplamak ve nihayet hadiselerle tekaddüm ederek gerekli tedbirleri vaktinde almak işi, bugünkü resmi  erkilatımızın başarabileceği bir şey olmadığı da raporda belirtilmiştir. Bu bakımdan İstanbul Tüccar Derneği, dış ticaretle fiilen uğraşan ticaret hayatımızla bunu tanzim ve idare eden resmi organlarımızın bu maksatla işbirliği yapmalarını hedef tutan bir organlaşma zarureti üzerinde durmuştur. Bu mevzu Derneğin ayrı bir ihtisas komisyonu tarafından işlenmiş, neticesi 20 Ekim 1948 tarihinde yapılan 12 nci toplantımızda bir raporla sunulmuştur. Hususi komisyonumuz, İsviçre'deki "Ticari inkişaf Ofisi" şeklindeki bir organın kurulması ve buna hükümetin de murahhaslarıyla iştiraki teklifindeydi. Aylık toplantımızda Hükümetin mümessiller yollamak suretiyle

iştirak edeceği bir teşekkülün eninde sonunda resmi bir mahiyet alacağı ve bürokratik organlarımıza yeni bir şey ilave etmiş bulunacağı mütalaasıyla, bunun yerine doğrudan doğruya tüccarın idaresinde ve elinde olan bir organlaşmanın lüzumu üzerinde durulmuş ve bu noktanın üyelerimizin umumi temayüllerine uygun olduğu anlaşılmıştır. Filhakika tamamen serbest mahiyette olacak fakat bütün Türkiye'ye yaygın bulunacak bir mesleki organlaşmanın, dış ticaret işlerimizde çok hayırlı ve faydalı vazifeler görebileceği, tecrübe ile de sabit olmuştur. İstanbul Tüccar Derneği, henüz iki seneyi bulmayan ve bittabi ilk kuruluş devrelerinin bütün güçlüklerine de maruz bulunan hayatında yalnız İstanbula mahsus bir teşkilat olduğu ve üyelerinin kanuni aidatından mada hiç bir taraftan on para yardım görmediği ve kabul etmediği halde mahdut vasıtaları ve teşkilatlarıyla, dış ticaret sahasında serbest bir teşekkülün ne faydalı vazifeler ifa edebileceğine dair güzel bir misal vermiştir. Eğer bu teşekkül bütün memleket tüccarını içine alabilecek bir genişlikte olur ve dış ticaret işlerimizin inkaşafı ve düzenlenmesi için yapacağı hizmetler ve teşkilat masraflarını karşılamak üzere Hükümet, Ticaret Odaları, Birlikler, diğer mesleki teşekküller, ithalatçı ve ihracatçı büyük firmalar ayrıca tahsisat vererek para yardımında bulunurlarsa o zaman artık başkaca bir organlaşmaya lüzum kalmamış olacaktır.

İşte bu mülahazalarla İstanbul Tüccar Derneği, geniş bir anlayış zihniyeti içinde Kongremizin bu prensip üzerinde müspet bir karara varmasını rica eder. Dış ticaret sahasında bir organlaşma zaruri olduğuna göre, bunun belki hususi bir kanuna da ihtiyaç gösterecek şekilde nimresmi bir organ mı olması, yoksa TÜRKİYE TÜCCAR DERNEĞİ gibi tamamen serbest ve hür bir mesleki teşekkül tarafından yapılarak Hükümetten ve alakalı teşekküllerden maddi yardım görmesi suretiyle mi olması daha doğru olacağı noktasındaki kararınız bizim için pek kıymetli olacaktır.

Dış Ticaret Komisyonumuzun, bunlardan mada, bu sene içinde hazırladığı iki rapor daha vardır. Biri (Komisyonun Altıncı Raporu) İtalya ile ne gibi esaslar altında bir ticaret mukavelenamesi aktedilmesi hakkındadır. Bu hususta Ticaret Bakanlığı Derneğimize 14 Temmuz 1948 tarihinde bir tezkere yazarak, İtalya ile ticaret mukavelenamesi akdi için resmi müzakerelere başlanacağı cihetle Hükümetçe düşünülen ve İtalya makamlarına da aksettirilen esaslar altında bir mukavelenamenin akdi hakkındaki düşüncelerimiz sorulmuştur. Bu istek üzerine hazırlanan rapor Bakanlığa sunulmuş ve bu hususta müzakereye memur heyetimizin başkanı İtalyaya hareketinden evvel Derneğimizi ziyaret ederek sunduğumuz rapor esasları hakkında bizden tamamlayıcı malumat almıştır. 28 Temmuz 1948 tarihi taşıyan mezkur raporda ve heyet başkanına verdiğimiz izahatta Hükümetçe doların karşılıklı hesap akçesi olarak kabulü esası altında tasarlanan ticaret mukavelenamesine kesin şekilde muhalefetimiz bildirilmiş ve İtalya ile de, Liret ve Türk Lirası üzerine anlaşma yapılabileceği ve nihayet dolar yerine İngiliz Lirasının esas alınabileceği ve doların ise ancak bütün dünyada dolar alınıp satılan mallar hakkında bir ödeme vasıtası olarak kullanılabileceği izah olunmuştur.

Dış Ticaret Komisyonumuzun sonuncu ve yedinci raporuna gelince, bu da 20 Kasım 1948 tarihinde toplanan 12 nci aylık toplantımıza sunulmuş ve aynen kabul edilmiştir. Bu raporda dış ödemelerde değerleri farklı dövizleri resmi rayiçleriyle aynı değerdeymiş gibi muameleye tabi tutmamızdan doğan ve Dernekçe sekiz ay evvel doğuracağı tehlikelerden acı acı bahsedilen hadiselerin maalesef gerçekleştiği ve artık paramızı doların resmi rayicine göre ayarlamamız imkanının kaybolduğu, şimdi İngiliz lirasının bile prim yapmağa başladığı belirtilmekte ve daha büyük tehlikeleri önlemek üzere hemen İngiliz lirasına bağlanarak diğer üstte veya altta prim yapan dövizleri hakiki rayiçlerine göre muameleye tabi tutacak bir sistemin tatbiki teklif olunmaktadır.

Dış ticaret mevzuu hakkında Derneğimizin şimdiye kadar yaptığı tetkikler ve elde ettiği neticeler hulasaten yukarıda arzedilmiştir. İstanbul Tüccar Derneği, tamamen demokratik esaslar altında çalışan bir mesleki teşekküldür. Dernek, bütün üyelerinin iştirak edebileceği ve tam bir fikir hürriyeti ve vicdan serbestisi içinde oylarını kullanabileceği aylık toplantılarında karar altına alınmamış olan hiç bir mevzu hakkında fikir beyan etmeye ve teşebbüslerde bulunmaya salahiyetli değildir. Bu bakımdan Derneğimizin yönetim kurulu adına büyük kongremize sunulan bu tebliğdeki bütün mütalaalarımız ve tekliflerimiz, aylık toplantılarımızda kabul edilmiş, Dernek topluluğunun malı olmuş fikirler ve temennilerden ibarettir. Dernek vardı, neticelerin büyük Kongremiz önünde serbest ve açık bir imtihan geçirmesinin memleket hesabına son derece faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Dış ticaret mevzuunda Derneğimizin önemle üzerinde durduğu bir mesele de dış memleketlerdeki hareketlerle alakadar olmak, olup bitenleri öğrenmek, dış ticareti alakalandıran beynelmilel kongrelerde memleketimizin hakkıyla temsil edilmesini sağlamak ve nihayet mahsullerimize yeni pazarlar açacak her türlü faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu iş geniş bir organizasyona ve mühim bir bütçeye ihtiyaç göstermesine rağmen, Derneğimiz bu mevzuda ilk adımı mahiyetinde olmak üzere içinde bulunduğumuz sene zarfında elinden gelen faaliyeti sarfetmekten geri kalmamıştır. Bu cümleden olmak üzere memleketimize gelen ticaret heyetleriyle temas ettiği gibi, bu sene biri Cenova'da, diğeri de Atina'da toplanan ve milletlerarası mübadele işini görüşen iki beynelmilel kongreye murahhaslar yollamış ve oralarda tezlerimiz ortaya atılarak müdafaa edilmiştir. Eğer dış ticaret işlerimizi bütün memlekete şamil bir genişlikte ele almak imkanı bulunur ve düşündüğümüz şekilde bir teşkilat kurulursa o zaman bu mühim sahada memleketimize ve ticaretimize büyük hizmetler yapılabileceği kanaatindeyiz.

2- Dış Ticaret Siyasetimiz

PROF.DR. REFİİ ŞÜKRÜ SUVLA

I- Dış Ticaret meseleleri istihsal davasıyla beraber tetkik edilmelidir.

Ticaret, istihsali takip eden bir faaliyet şubesi, daha doğrusu istihsal ameliyesinin tamamlayıcı safhasıdır. İstihsal olmadan ticaretten bahsedilemeyeceğine göre, ticaret meselelerinin tetkikinde istihsal davasını gözden uzak tutmamak icap eder.

Bir memleketin dış ticarete girişmekten maksadı, yaşayışı için lüzumlu maddeleri yabancı memleketlerden ithal etmektir. İthalattan doğan borçları ödeyebilmek için ihracat yapmak şarttır. Görülüyor ki dış ticaretin gayesi ithalat, bu gayeye varmak için baş vurulan vasıta da ihracattır.

Memleketler, yaşama seviyesini yükseltmek için istihlaki arttırmak, bunun için de milli istihsal hacmile beraber ithalatı da genişletmek zorundadırlar. Şu halde ithalat, ihracat ve milli istihsal arasında çözülmez bağların mevcudiyeti açıkça görülmekte ve dış ticaretin inkişafı arzu edildiği takdirde bunun mutlaka milli istihsaldeki kalkınmaya muvazi olarak tahakkuk edebileceği anlaşılmaktadır.

II- İthalat, ihracat imkanlarına bağlıdır.

Bir memleketin ithalat imkanları onun ihracat kudretiyle mütenasiptir. Yabancı piyasalardan elde edilen krediler sayesinde bir müddet fazla ithalat yapılabilmesi yukarıdaki prensibi çürütemez; çünkü beynelmilel borçlar ergeç ihracat fazlasından elde edilecek alacaklarla ödenir. Beynelmilel krediler istihlak eşyası ithaline tahsis olunduğu takdirde memleketin istihlak imkanları istikbal aleyhine genişler; bu krediler istihsal vasıtaları ithaline sarfolunursa istihsalin arttırılarak borçların ihracat fazlasıyla

ödenmesi ve aynı zamanda milli istihlak imkanlarının tedricen çoğalması mümkündür.

Bugün, geniş ihracat sayesinde tahditsiz ithalat rejimi takip edebilen memleketler pek azdır. Bunlar, büyük istihsal kapasitesine sahip olan ve mallarını dünya piyasasında kolayca sürebilen milletlerdir. Böyle kudretli bir iktisada sahip memleketlerin başında Amerika Birleşik Devletleri bulunmaktadır.

İhracatı, serbest ithalata ⁽¹⁾ yetmeyen memleketler dış pazarlardan aldıkları emtia miktarını mutlaka ayarlamak mecburiyetindedirler. İthalatın ihracata intibakı ya kendiliğinden meydana gelir, yahut devlet müdahalesiyle tahakkuk eder. Otomatik intibak derhal meydana gelmez ve mekanizma, döviz fiyatlarının yükselmesi yolile enflasyon ve para sisteminin iflası gibi dolambaçlardan geçtiği için memleket iktisadiyatını, uzun müddet tesirini gösteren sarsıntılara ve cemiyet içinde büyük huzursuzluklara sebep olur. İthalatın kendiliğinden ihracata intibakının büyük gailelere sebep olduğu müşahadelerle anlaşılmış olduğundan bugün hemen her yerde devlet bu ayarlamaya bizzat baş vurmaktadır.

19 uncu asırda ve yirminci asrın 1 nci umumi harbe tekaddüm eden yıllarında devletlerin, ticaret bilançosunun tevzini ile bugünkü kadar alakadar olmamalarını neye hamletmelidir? Bu sualin cevabını o devirde bütün dünyada tatbik olunan altın para rejiminde ve beynelmilel sermaye hareketlerinde aramak icap eder. Filhakika altın para sistemi memleketler arası sermaye hareketleri ile beraber, ithalatın ihracata intibakını fazla sarsıntılara yol açmadan başaracak kudrettedir. Beynelmilel sermaye hareketleri ticaret bilançosu bakiyelerini sermaye bilançosu yolile tasfiye eden mükemmel bir mekanizmadır. Bugün altın sistemi fiilen terkedildiğinden ve sermaye -bilhassa emniyetsizlik yüzünden- yabancı piyasalara kolayca akmadığından Birinci Cihan Harbinden evvelki tahditsiz dış ticaret siyasetine hemen her yerde son verilmiştir.

III- Türkiye'nin istihsal ve ihracatı, serbest ithalatı karşılayacak miktara henüz ulaşamamıştır.

Türkiye, bünyesi itibariyle bir ziraat memleketidir. Ziraatımız umumiyetle iptidai bir ekstanisf işletme tarzına tabiidir. Bilindiği gibi bu çeşit ziraat istihsalde randıman çok düşüktür. Böyle geri bir safhada kalmamızın başlıca sebepleri arasında bilhassa sermayesizliği zikretmek lazımdır.

Türkiye, ziraat ve hayvan mahsulleriyle maden cevheri ihraç eden, buna mukabil bilhassa sanayi mamulleri ithal eden bir memleketlerdendir. İhraç ettiğimiz mahsuller dünya piyasasında devamlı ve bol sürüm bulan hububat, et, yağ, pamuk, yün, kereste gibi mallardan ziyade tütün ve kuru meyva gibi sürümleri türlü şartlara bağlı mahsullerdir. Ham ve yarı işlenmiş maden ihracatımız da henüz inkişaf etmemiştir. Taş kömürü istihsalimiz, yerli ihtiyacı karşıladıktan sonra ticaret bilançomuzda yer alacak seviyeye ulaşamamıştır. Maden istihsalimizin kısır kalmasının sebebini de, ziraatte olduğu gibi, sermaye yatırımlarının ve rasyonel çalışmanın kifayetsizliğinde aramak icap eder.

Ziraatımız ve madenciliğimiz bol sermaye yatırımlarıyla teçhiz edilip rasyonel usullerle istihsale giriştikleri zaman ihracatımızın ithalatı karşılamasına hiç bir mani kalmayacaktır. Ziraatımızın, dünya piyasasına bugünkü gibi çerez kabilinden mallar sürmekten ziyade hububat ve hayvan mahsulleri gibi harcıalem mallar dökmesi lüzumuna da ayrıca işaret etmek lazımdır.

(1) Serbest ithalat tabirini "yüksek hami gümrük resimleriyle tazyik edilmeyen ithalat" manasında değil "cins ve miktar cihetinden takyid edilmeyen ve umumiyetle serbest dövize ödenen ithalat" manasında kullanıyoruz.

IV- Memleketimizde 1930 dan önce tatbik olunan ve 1946 da tekrarlanan tahditsiz ithalat tecrübeleri menfi netice vermiştir.

Türkiye 1930 yılına kadar serbest ithalat rejimi takip etmiş ve bu tarihe kadar ticaret bilançosu büyük açıklarla kapanmıştır.

Memleketin 60,70 yıl gibi uzun bir devrede ticaret bilançosu açıklarına ne pahasına mukavemet ettiğini hepimiz biliyoruz. Filhakika bu açıklar 1914 yılına kadar yabancı memleketlere karşı büyük borç altına girmemiz suretiyle kapatılmış, devlet istiklalile telif edilemeyecek şartlarla elde edilen krediler (bilhassa Osmanlı Düyunu Umumiyesini teşkil eden istikrazlar) memleketin başına büyük gaileler açmış ve bizi zaman zaman ağır fedakarlıklar kabulüne sürüklemiştir. 1918 ile 1930 arasındaki ticaret bilançosu açıkları ise Devlet ve bankalar tarafından elde edilen krediler, hariçteki Türk sermayesi yatırımlarının tasfiyesi ve altın ihracı gibi yollardan gidilerek kapatılmıştır.

İthalatın ihracata intibakını sağlayan mekanizmanın -kağıt para sistemindeki- mahzurlarını 1925 ile 1930 arasında şiddetle göstermesi ve Türk lirası dış kıymetinin 6, 7 sene içinde yarıya düşmesi ve bu durumun 1929 iktisadi buhranile büsbütün müzminleşmesi üzerine Hükümet 1930 da döviz piyasasıyla yakından alakadar olmağa ve ithalatı kısımağa mecbur olmuştur.

Bidayette kontenjantman, bilahare takas ve kliringe dayanan tahdit sistemimiz, ikinci dünya harbinin ilk yıllarına kadar böylece devam etmiştir. Harp içinde, ithalatın dünya şartları yüzünden fevkalade daralması ve ihraç mallarımıza yüksek fiyatla müşteri bulunması sayesinde ticaret bilançomuz lehde bakiyelerle kapanmış ve döviz stoku kuvvetlendiği için ithal tahditlerinin gevşetilmesine gidilmiştir.

Harp sona erdiği zaman Türkiye, kendine göre kuvvetli bir altın ve döviz stoku temin etmiş bulunuyordu. Harbin doğurduğu fevkalade şartlar sayesinde ve memleketimizde her türlü ithal malı stokunun tamamıyla tükenmesi pahasına elde edilen bu altın ve döviz stoku 7 Eylül kararlarını alanların tatlı hayal beslemelerine vesile olmuştur.

Memleketimiz istihsalinin artmasına değil harbin arızı şartlarına medyun bulunduğumuz aktif bakiyeli ticaret bilançolarına, tahditsiz ithalatla sulh yıllarında da devam edebileceğimize aldananlar Hükümeti, 7 Eylül 1946 da yersiz bir para ayarlamasıyla beraber serbest ithal rejimine geçmeğe zorlamışlardır. Yanlış hesap ve tahminlere dayanan bu politika, tatbikine geçildikten kısa bir müddet sonra iflas etmiştir.

Hatırlardadır ki 7 Eylül kararları bir takım neticeler göstermekteydi. Bunların başlıcalarını şöyle sıralamak mümkündür:

- a) Türk parasının dış kıymetinin düşürülmesi yoluyla ihracatın teşvik ve tezyidi
- b) İhraç malı müstahsillerinin -bu mallarda meydana gelecek fiyat yükselmesi sayesinde- gelirlerinin arttırılması,
- c) Artacak ihracat sayesinde tahditsiz bir ithalat rejiminin muvaffakiyetle yürütülmesi,
- d) Devalüasyon sayesinde paramızın iç ve dış kıymetlerinin bir hizaya getirilip orada istikrara sevk,

7 Eylül kararlarıyla doğurdukları neticeleri "Devalüasyon ve Tatbikatı" adile 1946 yılı başlarında neşrettiğimiz ve rapora bağladığımız ayrı bir etüdde mufassal bir tarzda tetkik ve tahlil ettiğimiz için burada yeniden incelemelere girişmeyeceğiz.

Bununla beraber yeni dış ticaret ve ödeme siyasetinin, ağır fedakarlıklardan sonra süratle çökmesinin sebeplerini bir, iki nokta etrafında toplamağa çalışacağız.

7 Eylül kararları hem mesnetsiz hem de mevsimsizdi; çünkü paramızın dış kıymetinin düşürülmesiyle istihsal ve ihracatımızın artacağı tahmin olunmuştu. Halbuki istihsal unsurlarında (bu arada bilhassa sermaye ve iş kuvvetinde) artma olmadan veya mevcut istihsal unsurları daha rasyonel çalışacak bir tarzda teşkilatlanmadan istihsalin arttırılamayacağı evvelden bilinmek iktiza ederdi. Sadece para manipölasyonlarıyla ve yüksek fiyat cazibesıyla istihsal ve ihracatın arttırılamadığı yabancı memleketlerdeki devalüasyon tecrübeleriyle çoktan anlaşılmış bulunuyordu. Bundan başka bizim devalüasyon, dünya fiyatlarının yükseltme safhasına tesadüf ettirildikten mevsimsizdi. 7 Eylül kararlarını alanlar bir taraftan döviz fiyatlarını yükseltirken diğer taraftan ihraç malları fiyatlarının fırlamasını teshil ederek bu gayri kabili telif tedbirlerle operasyonu daha işin başında akamete mahkum etmişlerdir.

Türkiye istihsalinin ve bu yoldan ihracatının sadece para ayarlamalarile arttırılamayacağını miktar bakımından tertip edilen ihracat istatistiklerimiz pek güzel isbat etmektedir. Filhakika devalüasyonun akabindeki ihracat kalkınmasının bir talaş alevi gibi parlayıp söndüğünü ve 1948'de ihracatımızın tekrar yarıya düştüğünü aşağıdaki istatistiklerde açıkça görmek kabildir. İhracatımızın 1947 de harpten evvelki yıllar miktarına bile erişemediği bilhassa dikkati çekmek icap eder.

Türkiyenin son on beş yıl ihracatı

(Bin ton hesabıyla)

1934	1690
1935	1520
1936	1410
1937	1380
1938	1460
1939	1140
1940	660
1941	430
1942	460
1943	330
1944	350
1945	310
1946	910
1947	1170
1948 (8 aylık)	470

7 Eylül 1946'da yapılan para ayarlaması ve buna muvazi olarak ithalatın serbest bırakılması yüzünden uğradığımız zararları şöyle sıralayabiliriz:

Dış Ticaret

a) Devalüasyonla beraber iç fiyatlar süratle yükselmiş ve ekser gelirlerle fiyat seviyesi arasındaki uçurum genişlemiş ve iktisadi yaşayışımızdaki müvazenesizlikler ziyadeleşmiştir.

b) Beynelmilel mal mübadelesinde milli emtia ile yabancı mallar arasındaki teadül nisbeti aleyhimize değişmiştir.

c) Harp yılları içinde türlü mahrumiyet pahasına toplayabildiğimiz altın ve döviz stoku yarıdan aşağı düşmüş ve serbest ithalat bol istihlak eşyasına teveccüh ettiğinden beynelmilel iştirak kudretimizden istihsalimizin kalkınmasında gereği gibi faydalanmak mümkün olmamıştır.

d) Sterling stokumuzun elden çıkarılması için bütün gayretler saroflunmuş, bunun neticesi bugün bu nevi döviz mevcudumuz da çok azalmış ve İngiliz lirası tahsisleri kısıldığından Sterlingin kara pazar fiyatı dünya piyasası seviyesinden yukarıya çıkmıştır.

7 Eylül kararları hem devalüasyon hem de ithalat tahditlerinin kaldırılması cihetlerinden sakattır. Devalüasyondan sonra ithalat tahditleri ve iç piyasada fiyat kontrolları kaldırılmasa idi hiç olmazsa ikinci cephedeki zararlar önlenirdi. 7 Eylül kararlarının alınmasında bazı ticaret mahfillerinin Hükümet üzerindeki tesirleri de büyük rol oynamıştır. Bol döviz ve altın stoku bulunduğu, ithalatın tahdit ve takyidine artık mahal kalmadığı, normal zaman (?) avdet ettiği için tüccarın ve piyasanın tazyikine hacet bulunmadığı hakkındaki müracaat, teşebbüs ve beyanatın bu hususda rol oynamadığını iddia edemeyiz⁽¹⁾.

V- Dış Ticaret Siyasetimiz hakkında temenniler

1- İstihsal Politikası.

Dış ticaret meselesinin istihsal davasından ayrı olarak ele alınamayacağına evvelce temas etmiştik. Bu sebeple dış ticaret işlerimizde hareket noktası olarak yine istihsal davamızı göz önünde tutmak gerekir. Memleketimizde yirmi yıldanberi Devlet eliyle sanayileşme hareketi görülmektedir. Sanayileşmekle yaşama seviyemizin yükseleceği hakkındaki mütalaa esas itibarıyla şayanı kabuldür. Fakat sanayileşmekle bazı malları dahilden tedarik edebileceğimiz ileri sürülerek-ithalatımızın daralacağı tarzındaki düşünceler doğru değildir; çünkü sanayileşen ziraat memleketleri, bazı istihlak eşyasını (dokuma, cam eşya, kağıt vesaire) içeriden temin etmekle ithalatı kıssalar bile istihsal malları ithalatı süratle artmakta bundan başka yeni sanayi bazı ham maddelerini dışarıdan almak mecburiyeti karşısında kalmaktadır. Bu gibi memleketlerde yaşama seviyesinin yükselmesi, kaliteli istihlak mallarının ithalini de kamçılıamaktadır. Müşahedeler göstermiştir ki ziraat memleketlerinin sanayileşmesi bunların dış ticaret hacimlerini daraltmak şöyle dursun bilakis genişletmektedir. Şu halde sanayileşen ziraat memleketleri bir taraftan da ihracatı arttıracak tedbirlere baş vurmak zorundadırlar.

Anlaşıyor ki bundan böyle -uzun müddet ihmal edilmiş olan- ziraate teveccüh etmemiz ve bütün gayretimizle zirai istihsalimizi, dünya piyasalarından aranan mallara göre çeşitlendirip, standartlayıp, arttırmamız ve ucuzlatmamız zaruridir. Daha ileri sanayi merhalelerine geçmeden ziraatimizi kalkındırmak zorundayız. Ziraatin yanında madencilik de ehemmiyetle ele alınıp takip edilmeli ve bilhassa kömür istihsalimiz süratle artırılarak ihracatımızda kendinden beklenen büyük rolü oynamağa başlamalıdır.

Gerek ihtiyari (tasarruf), gerek cebri (vergi) yollardan sermaye tedariki hususundaki kudretimiz mahduttur. Bizim gibi milli geliri zayıf, açıkçası fakir memleketler süratle sermaye teraküm ettiremezler. Bu sebeple bir müddet sanayiimizi vasıl olduğu merhalede tutarak milli sermayeyi ziraate ve madencilığe akıtmalıyız. Yabancı kaynaklardan elde edilecek kalkınma kredileri de mümkün mertebe ziraat ve madencilığe tahsis olunmalıdır.

2- İhracat politikası

İstihsalimizin artması ve bu yoldan ihracatımızın genişlemesi derhal tahakkuk edecek davalar değildir. Lüzumlu tedbirlere baş vurulduktan bir müddet sonradır ki bu sahalarda beklenen neticeler tedricen müşahade olunacaktır. İhracatın

⁽¹⁾ İstanbul İthalatçı ve İhracatçı Biliikleri Müşavir ve Murakıby bulunduğumuz sıralarda, 1946 Temmuzunda Ticaret Bakanlığına sunduğumuz bir raporda serbest ithalatın, memleketimiz bünyesine uymayacağını etraflı bir surette belirtmiş ve tehlikelere işaret etmiştir.

kalkınmasının beklemeye tahammülü yoksa -ki biz bu kanatmeyiz- bazı maddelerde istihlakimizi kısıp elde edilecek stokları dış pazarlara sürmeliyiz. İstihlaki kısıp ticaret bilançosunu denkleştirmek hususunda İngilterenin takip ettiği makul ve uzağı gören planlı siyaset, hiç olmazsa ana hatları itibariyle bize rehber olmalıdır. İstihlakin kısılması, yüksek fiyat usulüyle değil -narh fiyatı üzerinden- tevzi usulile tahakkuk ettirilirse bütün millet istenen fedakarlığa gönül rızasıyla katlanır.

3- Para politikası.

İktisadi yaşayışta paranın oynadığı rolün ehemmiyeti aşikardır. Fakat para kendinden beklenen hizmetleri hakkıyla başarabilmek için her şeyden evvel kıymet istikrarı arzetmelidir. Para kıymeti oynak bir halde ise ve bizde olduğu gibi durmadan düşüşler kaydediyorsa istihsal ve ticaretin huzur ve sükun içinde gelişmesine imkan kalmaz. Para kıymetinin düşmesi, yani fiyatların yükselmesi ihracat mallarımızın sürümünü baltalar.

Yalnız dış ticaret için değil, cemiyetin huzuru için de para kıymetindeki sukutu durdurmak ve bir istikrar havası yaratmak şarttır. Bunun içinde yapılacak ilk iş bütçede hakiki bir denklik meydana getirmektir. İstihsalimiz ve milli gelirimiz artmadan veya vergi ıslahatı yapılmadan bütçemizin kabarması ve durmadan açık vermesi memleketi fena akıbetlere sürükleyen bir yoldur. Döviz fiyatlarını tutmak yani paramızın dış kıymetini tesbit etmek istiyorsak her şeyden evvel iç kıymette istikrarı sağlamak şarttır. Yoksa bir taraftan içeride enflasyona devam edip diğer taraftan döviz fiyatlarını muayyen seviyede tutmağa çalışmak, en hafif tabirle manasızdır. Bugün paramızın dış kıymetinden ve döviz fiyatlarının tesbit edilmesi lazım gelen seviyeden bahsedilmektedir. Bu sahada bir harekete girişmek için evvela paramızın iç kıymetini yani fiyatları bir istikrara kavuşturmalıyız. Halbuki bugünkü bütçe politikamız bizi aksi yola sevketmektedir. Açık bir bütçe ve açık bir hesaplar bilançosu ile para ıslahatından bahsetmek abestir.

Bozuk maliye ve para politikası yürüten bir memlekete dışarıdan yabancı sermaye gelmesini beklemek hayalperestliktir. Memleketimizden kaçmış ve kaçmakta bulunan milli sermaye Amerika ve İsviçre bankalarında yatarken ve kendi sermayemiz memleketimizde emniyet görmezken beynelmilel kredi müesseselerinden borç istememiz ve bunlar tarafından müşkülât gösterilince muğber olmamız hayretle karşılanacak bir hadisedir.

Para siyasetimiz hakkındaki mülahazalarımıza son verirken tedavül miktarının, Merkez bankasının döviz alım ve satım muameleleriyle Maliyenin ihtiyaçlarına göre değil, istikrarlı bir fiyat seviyesi hedefine göre ayarlanması lüzumuna da işaret etmeği lüzumlu görüyoruz.

4- İthalat politikası.

İthalatımızın tahdidi kaçınılmaz bir keyfiyet olduğuna göre mesele tahdidin ne suretle tesis ve tatbik edileceğine intikal etmektedir. İthalatımızın tahdidinde 1930'dan bugüne kadar muhtelif usuller takip edilmiş ve bunların aksak tarafları hakkında az çok fikir edinilmiştir. Kanaatimizce bu sahada yeniden tecrübelerle girişmeğe lüzum ve mahal yoktur. Filhakika kontenjantman usulünün türlü şekilleri (umumi, hususi, miktar bakımından, kıymet bakımından) kliringin muhtelif tarzları (tam mal mübadelesi, ihracatın muayyen kısmının döviz olarak tahsili; sabit kambiyo, üçüncü piyasa yardımıyla hesaplanan kambiyo; bakiyelerin deblokajı vesaire) takasın türlü nevileri (ünilateral, bilateral; enterşanjabl; primli, primsiz vesaire) tecrübe süzgeçinden geçmiştir.

Dış ticarete en elverişli tediye usulünün serbest dövizle yapılması olduğu göz önünde tutulursa ithalat ve ihracatımızı mümkün mertebe bu usule bağlamaktaki faydayı uzun boylu izaha hacet kalmaz.

Takas ve kliring, dış ticareti muayyen piyasalara inhisar ettiren ve ihraç ve ithal malları fiyatlarını dünya piyasası seviyesinden, uzaklaştıran usullerdir. Bu sebeple ithalatı, serbest döviz sisteminden ayrılmamak endişesiyle kontenjantman usulüyle tahdit etmek akla munis gelmektedir. Ancak döviz darlığı çeken müşterilerimizle kliring anlaşmaları akdetmenin kaçınılmaz bir keyfiyet olduğuna da kani bulunuyoruz. Fakat bu anlaşmalar dahilinde yapılacak muamelelerde kambiyo milli paraların dolara olan nisbetleriyle hesap edilirse mal fiyatları dünya piyasası seviyesinden ayrılmamış olur. Takaslarda da mübadele olunacak mal miktarları bu malların serbest döviz fiyatlarına göre tayin olunursa memleket piyasasının cihan piyasasıyla irtibatı kesilmemiş ve günün birinde bütün ticaretimiz serbest dövizle yapılmak gereğince büyük sarsıntılara yol açılmamış olur.

5- İthalatı tahdit ve mürakabe edecek teşkilat.

İthalat, 1931'den İkinci Dünya Harbinin ilk yıllarına kadar Devlet teşkilatı tarafından tahdit ve mürakabe olunmuş sonradan harp içinde kurulan İthalatçı Birlikleri tarafından idare olunmuştur. İthalatçı tacirlerin teşkil ettikleri birlikler muhtelif emtianın ithal kontenjan veya plafonlarını tesbit etmişler siparişlere döviz tahsisi için bunları fiyat, evsaf, tediye ve teslim şartları cihetinden tedkik etmişlerdir. Bundan başka plafonu aşan ithal taleplerinin tüccar arasında tevzii, ithal emtiasının maliyet ve azami satış fiyatlarının tesbiti de Birlikler tarafından başarılan hizmetler arasında idi. Fakat Birliklerin kararları hakkında son söz yine Ticaret Bakanlığına ait bulunuyordu. Bugün Birliklerin işi, bazı hususlar kaldırılarak -plafon tesbiti, maliyet ve satış fiyatlarının hesabı vesaire- Ticaret Odalarına bırakılmıştır.

Kontenjan ve plafonların tayininin, fiyat, evsaf ve teslim şartlarının tesbitinin, maliyet ve satış fiyatlarının hesabıyla tevzi işlerinin idaresinin sadece tüccar tarafından idare olunan bir müesseseye terkinin -mesele tam bir amme hizmeti olduğuna göre- imkan olmadığı kanaatindeyiz. Bununla beraber bu işlerde, Hükümet mürakabesinden sıyrılmış Ticaret Ev Sanayi Odalarıyla ve Tüccar Dernekleriyle sıkı ve devamlı işbirliği kurulmasının lüzumuna da kani bulunuyoruz. Bu teşekküllerle yalnız kararların tatbikinde değil bunların alınmasında da istişarede bulunulmalıdır.

İthalat işlerini tanzim ve idare eden devlet teşkilatının, memleket ithalatının büyük kısmını başaran İstanbul şehrine, geniş salahiyyetle nakledilmesinde de zaruret görenlerdeniz. Tahdit ve takyitler ticareti sıkı, bunaltan tedbirlerdir. Bu işler bir de fazla kırtasiyeciliğe ve vakit kaybına sebebiyet veren merkezîyetçiliğe dökülürse ticaretin haklı itirazlarına devamlı bir surette muhatap olmak mukadderdir.

6- Fiyat ve tevzi politikası.

İthalatın tahdidi, tahdide tabi maddelerin istihlakının daralmasını intaç eder. Bol olmayan maddelerden ihraç zarureti hasıl olunca gene dahili istihlakın kısılması icap eder.

İstihlak, ya yüksek fiyat politikası yolu ile yahut da düşük narh fiyatı üzerinden tevzi (rationnement) usulü ile daraltılır. Yüksek fiyat usulü basit, kolay fakat adaletsiz bir sistemdir. Düşük gelirli halk kütleleri yüksek iştirâ kudretleri sınıflar lehine ezilmiş olur.

Narh fiyatı üzerinden tevzi sistemi sosyal adalete uygun ve makul bir tarzsa da iyi bir şekilde tatbiki, bizim gibi nüfusu dağınık, münakale şebekesi kifayetsiz bir memlekette çok güçtür. Harp içinde ekmek, pamuklu dokuma, zeytinyağı, kahve ve

çay gibi maddelerin tevzii muvaffakiyetle cereyan etmemiştir. 1948 yaz aylarında kısa bir müddet tatbik edilen şeker tevziatı da türlü hoşnutsuzluklar yaratmıştır. Bundan başka İthalatçı Birlikleri ve Vilayet Tevzi Komisyonları tarafından yapılan bazı ham ve yarı mamul maddeler tevzii de ihtilaf ve itirazlara yol açmıştır.

Hükümet tevzi işlerinin güçlüğünden yıldığı için bu usulü, her fırsat zuhurunda terke gitmiştir. Biz, bilakis güçlüklerden yılmadan memleketimizin bünyesine uygun bir tevzi sistem ve şebekesinin kurulması taraftarıyız. Zaten böyle bir sistem, harp ihtimalleri henüz tamamilen zail olmadığına göre, her an bütün vüs'at ile işlemeye amade bir halde hazır bulunmalıdır.

3. Tütün Fiyatı ve Fiyat Teşekkülü

PROF.DR. NEŞAT NALBANTOĞLU

Türkiye'nin dış ticareti bahis mevzuu olduğu zaman, her şeyden evvel memleketimizin iktisadi bünyesinin zirai olduğu ve bu hususiyetin dış ticaretimizin karakteristiğini teşkil ettiği gözönünde tutulmalıdır. Diğer taraftan dış ticaret rakamlarının biraz daha teferruatına girilecek olursa, gerek ithalatımızın, gerekse ihracatımızın, iktisadi bünyesi zirai olan diğer memleketlerin ithalat ve ihracatına nazaran mühim hususiyetler arzettiği görülür. Türkiye'nin bilhassa ihracatının sıklet merkezi bir kaç kalem eşya üzerinde toplamaktadır. 1923 den beri 25 senelik ihracat rakamlarını inceleyecek olursak, ihracatımızın kıymet itibarıyla % 30 unun tütün, % 20 sinin kuru meyveler (üzüm, incir, fındık) % 15 şinin hayvan mahsulleri (başta tiftik yapağı vesaire) olduğunu görürüz. Hububat, et, pamuk veya madenler bu üç kaleme nazaran pek küçük birer nisbet ifade etmektedir. Bu durum ihracatımızın spesyalize olduğu manasına gelir. Ancak bu ihtisaslaşma kendiliğinden meydana gelmiş ve tabir caizse iptidailiğini muhafaza etmiştir. Modern bilgi ve istihsal tekniğine şuurlu bir rasyonalizasyonu, mesela zamanımızın en iptidai ihracat şartlarından olan standardizasyona istinat etmemektedir. Eğer beynelminel pazar ötedenberi bazı mallarımızın alıcısı bulunuyorsa, bu bizim meş'ur gayretlerimizden fazla, bir taraftan tabiatın bu mahsullerimize bahşettiği nefasetin, diğer taraftan müstahsil kütlenin vasatın altındaki hayat seviyesi dolayısıyla bu mallardaki nisbi ucuzluğun neticesidir. Biz bilakis, kuvvetli bulunduğumuz tarafları daha fazla rasyonelize edip geliştirmeye çalışacağımıza, olmayacak inkişafı gayret ederek gayri tabii ve gayri iktisadi hareket etmişizdir. Eğer iktisadi bünyemizi tanısak ve onu tabii istikametinden inhiraf ettirmeden, mevcut ve potansiyel kuvvetlerimizi müsbet bilgi ile ve normal yolunda harekete getirsek, iktisadi refahımız mutlaka artacaktır. İşte baş ihrac maddemiz olan ve iktisadi kuvvet kaynaklarımızın başında gelen tütünde bu zihniyetle ele alınmağa muhtaç bir mevzudur. Halbuki tütünün ağaçta yetiştiğini zannedecek kadar ileri giden cehaletler bir tarafa, birçok selahiyetliler de, Türkiye'nin birinci sınıf iktisadi meselesine dış ticaretimizin ise bel kemiğini teşkil eden bu mevzuun künhüne vakıf değildir.

Tütünün Türk iktisadi hayatındaki ehemmiyetini takdir için aşağıda zikredeceğimiz rakamlara bir göz atmak kafi.

Tütün iç ticaret bakımından en az 300-350 milyon liralık bir servet kaynağı, dış ticaret bakımından senede 50-60 milyon dolarlık bir döviz hazinesi ve bu arada devlet için 150-200 milyon lira gayri safi varidat getiren bir inhisar metaidir. Tütün dış ticaretimizdeki hissesi kıymet itibarıyla ihracatımızın % 30-35 ine kadar yükselir. Ekim sahası 2-2,5 milyon dönümden aşağı değildir. Senelik tütün istihsalimiz 1947 de 100 milyon kiloyu aşmıştır. Bu mahsulün istihsali işiyle takriben 500 bin zürra ve ziraat işçisi meşgul bulunmaktadır. Yani ailesi efradiyle birlikte bir milyonu aşan çiftçi nüfusu tütünle alakalıdır. Yaprak tütünün işlenmesi ile iştigal edenve İzmir, İstanbul,

Samsun gibi, başlıca tütün imalathanelerinin toplandığı şehirlerde bulunan takriben 50-60 bin tütün amelesi bundan hariçtir.

Dünya tütün istihsalı yuvarlak adetlerle 3 milyar kilo civarındadır. Bizim istihsalimizin 100 milyon kilo kabul edilirse dünya istihsalinin takriben % 3 ü eder. Tütün yetiştiren memleketlerin başında 700-900 milyon kg. ile U.S.A. gelmektedir. Arkadan Çin (500-600 milyon kg.) Hindistan (350-400 milyon kg.), Rusya (200-250 milyon Kg.), ile Amerika'yı takip etmektedir. Türkiye'nin halen Brezilya'yı takiben miktar itibarıyla altıncı, fakat kalite bakımından birinci geldiği söylenebilir. Zira dünyaca meşhur ve şark tütününü (Türk tütününü) denilen tütünlerin, Yunanistan'ın bugünkü istihsal durumu (1947 de 48 milyon kg.) ve esasen ehemmiyetsiz olan Bulgaristan'ın (25-30 milyon kg.) piyasa dışı olması karşısında yegane ehemmiyetli istihsal memleketi Türkiyedir. Bu sebepten son senelerde tütün rekoltemiz, bu memleketlerin şark tütününü sahasında bıraktıkları boşluğu doldurmak üzerer 60-70 milyon kilodan 100 milyon kiloya yükselmiş bulunmaktadır.

İç piyasamız, senelik tütün istihsalimizin ancak 20-25 milyon kilosunu istihlak eder. Şu halde istihsalimizin dörtte üçünden fazlası ihraç metaidir. Tütünlerimizin başlıca müşterileri Amerika, harpten evvel Almanya, Avurturya, Mısır ve diğer Avrupa memleketleridir. İngiltere 1914 harbindenberi iktisadi potansiyeli ile mütenasip büyük bir alıcımız değildir.

Bu memleket birinci cihan harbi esnasında Türkiye ile alış verişi kesmiş bulunduğu cihetle müstehlik kitle Amerika'nın Virjinya tütünlerine alışmış ve o zamandan beri İngiltere piyasası tütünlerimiz için kaybedilmiştir. Ancak son zamanlarda İngilterenin içinde bulunduğu dolar sıkıntısı dolasiyle, İngilizler tekrar Türk tütünleriyle alakadar olmağa başlamışlardır. 1947 mahsulünden 4 milyon kilo tütün satın alan İngiltere 1948 mahsulü için daha geniş mikyasta piyasaya iştirak edecek görünmektedir.

Tütün davasının can noktası, tütünün ihraç edilmek üzere satılması, tütüncülükte piyasa denilen fiyat teşekküldür. Bu meselede memleketin ve çiftçinin menfaatlerine uygun hal çareleri bulmak için hersene ilgili makamlarca (Tütün konusu ile alakalı üç Bakanlığımız Ziraat, Ticaret, Gümrük ve Tekel Bakanlıklarıdır.) büyük gayretler sarfedilmektedir. Fakat ne yolda tedbir alınırsa alınsın, ne gibi çarelere baş vurulursa vurulsun aynı dertler tekerrür etmekte ve alınan tedbirler her sene değişmektedir. Bunun sebebi tütün işinin çok dallı budaklı, girift ve hareketli olmasıdır. Ayrıca mevzu layıkı veçhile kavranamamakta, muhtelif tesirlere, sebep ve neticelere hakim olacak tedbirler alınamamaktadır. Mesela geçen seneye kadar piyasa açılmadan Ticaret Bakanlığınca, mevki ve cinslere göre fiyatlar tesbit edilip ilan edilirken, son sene fiyat tesbitinin yapılmıyacağı bildirilmiştir. Bu büyük bir değişikliktir. Eyiye doğru mu, kötüye doğru mu bunu kimse kestiremez. Mevzuu tanıyanlar için yalnız bu noktanın aydınlatılması bile uzun bir tetkik meczuu teşkil edebilir. Bu itibarla bir çok eksik tarafları da olsa biz bu etüdde fiyat teşekkülünde ne gibi hususiyetlerin mevcut bulunduğuna ve bu hususiyetler karşısında hal çarelerinin ne olabileceğine işaret etmekle iktifa edeceğiz.

Hülasaten ve baştan söyleyelim ki tütün, serbest fiyat teşekkülüne müsait bir zirai mahsul değildir. Keza, tütünde müdahaleli bir fiyat teşekkülü devamlı olarak çıkar yol sayılamaz. Bu meselenin yegane hal çaresi tanzim edilmiş bir fiyat teşekkülüdür.

Tütün serbest fiyat teşekkülüne müsait bir meta değildir. Çünkü:

1- Tütün zirai bir mahsul olmak hasebiyle bir senede idrak edilir; fakat piyasası açılınca üç beş günde, azami bir hafta on günde satılmak mecburiyetindedir. Misal

olarak 1947 mahsulü Ege tütün piyasası 26 Ocak 1948'de açılmış, üç gün içinde 22 milyon kilo tütün satılmış, ondan sonra piyasa duraklamış, artık üç haftada değil, ancak üç ayda bu miktar satış olmuştur. Ve en mühim tarafı ilk ve iyi fiyatlarla satış olamamıştır. Bu vaziyette arz çok kısa bir zamana teksif edilmiş olduğundan satıcı zürra arasında tehacüm ve panik husule gelmekte, bu da fiyatlar üzerine tazyik icra etmektedir. Binaenaleyh tütün satışının zamanını tanzim etmek lazımdır. Serbet bırakılması doğru olamaz.

2- Tütünün zürradan alıcısı, devlet (tekeli idaresi, devletin ikinci elleri olan ve müdahale müessesesi adıyla anılan Türk Tütün Limited yerli ürünler), tüccar (miktarı 40-50'ye varan hususi firmalar), ve dış alıcılardır. Dış alıcılardan zürra ile doğrudan doğruya temasa gelip alış veriş yapabilecek ve aldıklarını işletip muhafaza edebilecek teşkilata sahip bulunanlar Di Amerikan, Glen Geri ve mümasili Amerikan tütün kumpanyalarıdır.

Amerikalıların şark tütününü, bu arada Türk tütününü kendi tütünleriyle % 5-10 nisbetinde karıştırarak harmanlarının cinsini ıslah etmek kendi tütünlerinin renk, koku ve yanma kabiliyeti bakımından ıslah ederek içilebilir bir hale sokmak için satın aldıkları zannedilir. Bu zan yanlış hiç değilse eksiktir. Bir defa büyük bir Amerikan kumpanyasının sigara fabrikalarını gezen ve Amerikan virjinya tütününün tabii tutulduğu ameliyeleri gören kimse müşahade ederki burada tütün harmanları bir takım kimyevi formüller ilaçlarla sarartılıp istenilen renge sokulmakta esanslar püskürtülerek süni kokularla aromatize edilmekte ve elyafı yumuşatılmaktadır. Yani tütün harmanlarının ıslahı cins tütün karıştırmakla değil fenni ve sün'i metodlarla yapılmaktadır. Diğer taraftan Amerikalıların kendi tütünlerine şark tütününü ancak % 5-6 nisbetinde karıştırdıkları malumdur. Hiç bir tütünün ne kadar cins olursa olsun % 5 karıştırmakla % 95'i ıslah edemeyeceği meydandadır. O halde Amerikalılar tütünlerimizi niçin alıyor? sualine gelince: bunun cevabı çok uzun olmakla beraber kısaca şu kadarına işaret edelim.

Amerikan tütün kumpanyalarının sigara satışlarında ne nisbette olursa olsun Türk tütününün adının geçmesi sadece reklam mahiyetinde bile ticari büyük bir kıymet ifade etmektedir. Bu sebepten Lucky Strike Camel, Chesterfield gibi başlıca Amerikan sigaralarının -ki bunlardan her biri mesela Lucky Strike senede 150 milyon kilo tütünün sürüldüğü markadır- reklamlarında ve ambajlarında "en nefis Türk ve yerli tütünlerinden yapıldığı (kumpanyasınca) garanti edilen" kaydı bulunmakta ve ekseriya Kavala, İskeçe, Gavurköy, Akhisar, Samsun gibi Türk tütünlerinin dünyaca meşhur eski ve yeni menşeleri tasrih edilmektedir. Yalnız bu ticari angajmanın senede 700-800 milyon dolarlık satış yapan bir kumpanyayı 10-15 milyon dolarını Türk tütünü satın almağa tahsise sevk edilebileceği aşıkardır. Zira aynı kumpanya senede bu meblağın bir kaç mislini sadece reklam için sarfetmektedir. Ayrıca bu kumpanyalar arasında Amerikadaki sürüm sahasında şiddetli bir rekabet mevcut olduğu için hiç biri harmanında Türk tütünü bulundurmamak ve bunu ilan etmekten feragat edemez durumdadır. Amerikan kumpanyalarının Türk tütününe ihtiyaçlarının asıl sebebi budur.

Diğer dış alıcılar Avusturya, Çekoslovakya, Fransa rejileri gibi yarı resmi veya tüccar gibi hususi müesseselerdir ki, senede bir iki defa birer heyet göndererek bu vasıta ile, bazan da muhabere ile ihtiyaçları olan tütünü devlet müesseselerinden veya tüccardan satın alırlar. Bunların zürra ile doğrudan doğruya temasları hemen hemen yok gibidir. Harpten evvel Almanya, daha doğrusu Almanya'da tütün istihlakının % 90'ını kontrol eden Remtsma konserni Türk tüccarına doğrudan doğruya, muayyen bir kar nisbeti ile siparişler vermek suretiyle tütün alırdı. Bu şekilde alınan tütün miktarı bazı senelerde 20-25 milyon kiloya kadar yükselmiştir. Almanyanın en mühim tütün müşterimiz olan Amerikadan farkı, aldığı tütünü başka tütünlerle karıştırmaksızın istihlak etmesindedir. Bu sebepten mübayaa miktarı

Amerika kadar, bazan ondan fazla yekünlere baliğ olmaktadır. Ayrıca Amerika yalnız (Amerikan grad) denen birinci kalite tütünlerin müşterisi olduğu halde Almanya ve diğer Avrupa memleketleri birinci nevilerin olduğu gibi daha düşük kalite tütünlerin de müşterisidirler.

Bu izahattan anlaşılıyor ki her ne kılıkta ortaya çıkarsa çıksın tütün alıcısı organize dir. Satıcı çiftci ise organize değildir. Bu demektir ki fiyat teşekkülü bakımından alıcı avantajlı, satıcı kötü durumdadır. Bu hususi vaziyet fiyatın satıcı aleyhine tecellisine sebep olmaktadır. Şu halde tütün satıcısı zürrain bir teşkilata bağlanması zarureti vardır. Ancak bu teşekkül resmi devlet teşekkülü olmamalı, mecburi olmamalı, alıcıyı küstürecek bir tavır takınmamalıdır. Bilakis alıcı ile satıcı arasında mutavassıt bir teşkilat, hatta mümkünse müşterek bir teşkilat olmalıdır. Bir çok tahminlerin, hilafına, dış alıcıların, hususi zürra teşekkülü olmak şartıyla böyle bir teşkilatla çalışmağı kabul edecekleri söylenebilir. Bu suretle mesuliyetin dağılmasına mani olunarak tütün alış verişindeki bir çok aksaklıkların da önüne geçilmiş olur, binnetice piyasanın düzenlenmesi kolaylaşır.

3- Tütün zürrai kapital bakımından zayıftır, ekseriya borç yükü altında ezilmektedir. Malını bir an evvel paraya tahvil etmeğı düşünür. Halbuki alıcı bu bakımdan da üstün durumdadır. Tütüne karşı müstağni değilse bile mübayaa işini ağır alarak fiyatı dilediğı yola sürükleyebilir. Bu yüzden tütünde serbest fiyat teşekkülü demek, hemen hemen alıcının verdiği ve satıcının kabul etmek mecburiyetinde bulunduğu dikte edilmiş fiyat demektir. Bu noktada alıcılar arasındaki rekabetten fazla bir şey beklenemez. Zira, bu satıcının miktarı o kadar çok ve tehalükü o derece fazladır ki, böyle bir rekabetin müessir almasına mahal kalmaz. Nerede kaldı ki bu rekabet alıcı organize olduğu için ekseri ahvalde anlaşmalarla, monopol şeklinde değilse bile poligopol şekline girerek, zararsız bir hale sokulmaktadır.

Şu halde yapılacak iş zürrai, malını bir an evvel paraya tahvil etmek zorundan ve açılan fiyatın günden güne, hatta saatten saate düşeceği korkusundan kurtarmaktır. Burada ilk hatıra gelen şey kredidir. Fakat biraz dikkat edilecek olursa bunun hakikatte, derdi ortadan kaldıracak yerde teşdit edici bir vasıta olduğunu anlamak pek güç değildir. Asıl ve devamlı hal çaresi zürrain kendi gelirini rasyone etmesi ve piyasa zamanında iktisaden az çok sağlam bulunması olabilir. Bundan ne kastedildiğı tanzim edilmiş fiyattan bahsedilirken daha iyi anlaşılacaktır ümidindeyiz. Yalnız burada kredi için şu kadarına işaret etmek gerekir ki, tütün zürrainın büyük bir kısmı (tütün tüccarının hemen hepsi) her sene ödedikleri faiz miktarını kendileri kazanabilselerdi, vaziyet her halde başka türlü olurdu. Kredi bahis mevzuu olunca, ödenen faiz miktarının masraf vesaire ile birlikte % 10 gibi pek yüksek bir halde bulunması kredi müessesesinden bu gibi hizmetler beklemeğı manidir.

İlk açılan fiyatların gün geçtikçe düşmesine gelince; bu bir vakiadır. Ancak burada iki noktayı birbirinden ayırmak lazımdır.

A) Tütün tarlada aşağıdan yukarıya, dipten başlıyarak uca doğru çakılmak suretiyle kırılır. Fakat tütün satışı bunun tam tersinedir. Yukarıdan aşağı doğru iner. Piyasa açılınca evvela en yüksek kaliteler satılır, zaman geçtikçe birincilere, ikincilere ve ilah. Aşağı doğru inilir. Böylece gün geçtikçe fiyatın da kaliteye tekabül eden seviyeye inmesi, yani düşmesi gayet tabiidir.

B) Fakat bu esnada alış veriş psikolojisi bakımından şu cihet de müessir olmağı başlar. Piyasa açıldıktan itibaren alış veriş ilerledikçe alıcının ihtiyacı azalmakta, istighnası çoğalmaktadır. Buna mukabil satıcının mukavemeti azalmakta, teklif edilecek fiyata rıza gösterme kabiliyeti artmaktadır. Bu vaziyette gün geçtikçe alıcı, tütünün kalitesine tekabül eden fiyattan daha düşük bir fiyat teklif etme temayülünü, satıcı da daha düşük bir fiyatı kabul etme istidadını gösterir. Esasen her

kaliteye hangi fiyatlar tekabül eder, daha aşağı kalitenin baş fiyata nazaran değeri ne kadardır? Bu cihetler kesin olarak tayin edilemez. Neticede fiyatlar hakikaten ve başlangıçta korkulduğu şekilde düşer. Bu hadise bilhassa mahsulün bol olduğu senelerde bariz olarak görülür. Maamafih mahsulün pek kıt bulunduğu senelerde aynı mekanizmanın bu defa ters istikamette işlediği de müşahade edilmiştir. İhtiyacını kapayamayan, mübayaa ilerledikçe kapayamıyacağını anlayan alıcı, ikinci, üçüncü kalitelere inildiği halde fiyatı ilk seviyede tutmak, hatta daha da yükseltmek mecburiyetinde kalabilir.

Bu şartlar altında bir kısım zürra geçen sene tütününü ilk ağızda sattığına pişman olurken, bu sene ilk günlerde satmadığına pişman olur. Ve neticede bu akıl ermez hadiseler herkesce bir tek tarzda izah edilir. Tütün satışı bir talih işidir.

İşte tanzim edilmiş fiyat teşekkülünün vazifelerinden birisi tütün satışını piyango gibi bir talih işi olmaktan çıkarmak olmalıdır.

4- Tütün istihlaki bütün dünyada az çok müstekardır. Normal olarak beynelmilel tütün piyasasında, bir sene zarfında nerede, ne kadar ve hangi cinsten tütün istihlak edileceği bilinir. Ayrıca istihlakin umumi temayülü, mesela artmakta (nüfus çoğalması veya tütün tiryakiliğinin genişlemesi gibi sebeplerle), veya eksilmekte olduğu, (şimdiye kadar kalite değiştirdiği görülmüş, fakat eksildiği görülmemiştir) talebin daha yüksek ve daha düşük kalitelere yöneldiği (bilhassa konjonktür dolayısıyla iştirak kabiliyetinin artıp eksilmesinden) takip edilir. Halbuki tütün istihsalı müstekar değildir, olamaz da, zira tütün rekoltesi tabii şartlara bağlıdır. Kuraklık, hastalık, ekimin azolması halinde istihsal az veya kalite itibarıyla düşük olur. Havalanın müsait gitmesi, ekimin geniş tutulması, hastalık bulunmaması halinde mahsul bol ve nefis olur. Demek ki tütün mevzuunda istikrarlı bir istihlak ve istikrarsız bir istihsal karşı karşıyadır. Tütün ziraat mahsulü olmak hasebiyle, istihsal ile talep arasında bir senelik zaman fasılası mevcuttur; binnetice fiyat tesiriyle tessüs edecek müvazene mekanizması burada matluba muvafık bir tarzda işleyemez. Bu yüzden yaprak tütün piyasasında büyük vayonlar gösteren fiyat temevvüçleri müşahade edilir. Türkiye'de yaprak tütünün 380 kuruşa çıktığı görüldüğü gibi, 20 kuruşa düştüğü de görülmüştür. Ayrıca fiyat inip çıkmaları, normal zamanlarda bizzat fiyatların tesiriyle şiddetlenir. Zira kıt bir mahsul senesinde alıcı tehalük gösterir, alıcılar arasında rekabet başlar, fiyatlar yükselir. Fiyatı yüksek bulan müstahsil müteakip sene ekim sahasını genişletir, bol bir mahsulle karşılaşılır. Fakat bu defa alıcı müstağnidir, mübayaa işini ağır alır, fiyatlar düşer.

Bu vaziyette istihsalı istihlake göre ayarlıyacak, tütünün bol olduğu sene mahsul fazlasını alıp, kıt olduğu senede eksikliğini tamamlayarak piyasanın daha istikrarlı seyrine imkan verecek bir tanzim müessesesine, bir regülatöre ihtiyaç vardır. İstihsaldeki bu kararsızlığı karşılamak için mukabil taraf, yani alıcı, daha doğrusu bunlardan kapital bakımından kuvvetli olup rasyonel hareket etmek imkanına malik olanlar stok bulundurmaya cihetine gitmişlerdir. Bu stoklar bir iki senelik ihtiyacı karşılayacak kadar büyük tutulmaktadır. Yani Amerikan kumpanyalarının satın aldıkları mesela 1947 senesi mahsulü Amerikaya gidince, henüz 1944 veya 45 senesi mahsulü istihlak edilmekte, 1947, 46 bazen de 45 senesi mahsulleri depolarda beklemektedir. Böyle bir ayarlamının alıcı bakımından faydası büyük ve çeşitlidir. Evvela istihsalin sürprizlerinden kurtulur. Her hangi bir arıza yüzünden mahsul az olursa müşterilerini kaybetmemiş olur. Saniyen tütün depoda bekletilmekle (tabii hususi bir bakımla) aromatize olur, rengi açılır, ipek gibi yumuşar, kokusu güzelleşir, bir kelime ile kalitesi yükselir. Salisen ve en mühimi, alıcı mahsulün hastalıklı bulunduğu, kıt ve fiyatın yüksek olduğu senede pek az mübayaada bulunmak, hatta hiç piyasaya girmemek, buna mukabil mahsulün bol ve nefis, fakat bolluktan dolayı fiyatın düşük olduğu senede, stoklarını kuvvetlendirmek üzere fazla mübayaada bulunmak imkanını elde eder. Burada hatıra şöyle bir sual

gelebilir. Bütün alıcılar aynı şekilde hareket ederse, mahsulün kıt bulunduğu senede fiyatın yüksek, mahsulün bol olduğu senede düşük olması artık bahis mevzuu olabilir mi? Fakat baştan alıcılardan ancak bir kısmının bu tarzda hareket ettiğini tasrih etmek lazımdır. Ayrıca bu izahatla şu noktayı da az çok aydınlatmak mümkün olur. Tütün piyasası hakkında bir çok zihinlerde müphem ve yanlış bir telakki hüküm sürmekte ve sık sık şu sözler duyulmaktadır. "Amerikalıların tütünlerimize ihtiyaçları var, almağa mecburlar. Ne olsa alacaklar. Hatırımız için almıyorlar, ihtiyaçları olduğu için alıyorlar" ve ilah...

Amerikalıların şark tütününe, bu arada bilhassa Türk tütününe ihtiyaçları vardır. Fakat bu ihtiyaç her mahsul senesi için bir zaruret sayılmamalıdır. Diğer bir ifade ile Amerikan kumpanyalarından birisi veya hepsi birden, hesaplarına gelmezse, bir rekoltenin satışına pekala iştirak etmiyebilirler. Stok mevcutları buna müsaittir. Fazla sıkışırse müteakip senenin piyasasına da iştirak etmeyebilirler. Zira tütün satışından rakibimiz olan memleketlerdeki mübayaalarını daha geniş tutmak suretiyle bu istighnayı bir iki sene idame ettirebilirler. Bu vaziyet yukarıda bahzedilenin tam zıddı olan bir telakkiye yol açmıştır. Tütün muhitinde "Amerikalılar tütünlerimizi isterlerse alırlar, istemezlerse almazlar. Onların verdiği fiyatı kabul etmek mecburiyetindeyiz, gibi yanlış mütalaalar serdedilir. Hakikat ne öyle, ne böyledir, her zaman olduğu gibi bunların ortasındadır. Alıcı rekolte temevvüclerinin zebunu olmamak için tedbirler almıştır. Dolayısıyla bir senelik, iki senelik müdahale mübayaasıyla onu istenilen şekilde harekete mecbur etmenin imkanı yoktur. Netekim devlet bir sene (1946 rekoltesinde) Yerli ürünler eliyle ehemmiyetli bir mübayaada bulunmuş (25 milyon kilo) fakat bu işin arkasını getirememiştir. Alınan tütünler hala devletin elinde bulunmaktadır. Ve zamanın Ticaret Bakanı devletin 75 milyon lirasını tütünde bağlı tutamayacağını (yani ucuz pahalı bunları elinden çıkarmağa mecbur bulunduğunu) ilan etmektedir.

Görülüyor ki alıcının hadisata hakim olmasına mukabil, satıcı zaviyesinden biz hadisata hakim olmaktan henüz uzağız. Bilakis hadiseler bizim tedbirlerimize hakim olmaktadır. Bu vaziyeti önlemek için mahsul senelerinin farklarını kompanse eden bir regülatöre, alıcının sahip bulunduğu stok gibi bir satıcı tanzim müessesesine ihtiyaç aşıkardır.

5- Her malda olduğu gibi tütünde istikrarsız bir satış fiyatı maliyet fiyatı üzerine şiddetle tesir eder. Bu sene tütün yüksek bir fiyatla satılırsa gelecek sene maliyeti yükselir.

Serbest fiyat teşekkülünde mahsul bir sene fazla, ekseriya bu fazlalıktan dolayı maliyet yüksek, fakat satış fiyatı mahsul bol olduğu için düşük; bilakis müteakip sene rekolte az, maliyet fiyatı düşük, bu defa satış fiyatı yüksek olmaktadır. Kısaca tütün bolsa fiyat düşük, fiyat yüksek olunca da tütün kıt olur. Ve zürra bu iki nimete bir arada pek nadir ahvalde nail olabilir. Halbuki bahsi geçen tanzim mekanizması harekete geçer ve iyi işlerse, tütün satış fiyatlarını mühim miktarda yükseltmek ve fiyatlara az çok bir istikrar vermek imkan dahiline girebilir. Filhakika alıcı için, aldığı yaprak tütün fiyatı, sattığı mamul tütün fiyatı yanında % 10-15'i geçmeyen nisbeten ehemmiyetsiz bir miktar ifade eder. Yani yaprak tütün fiyat seviyesinin yükselebileceği marjı büyüktür. Netekim harp içinde Amerikan tütün kumpanyaları tütünün libresini bir dolardan fazlaya maletmeği göze alırlarken, bu gün, Amerikada umumi fiyat seviyesi %75 yükselmiş olmasına rağmen, halen aynı tütünü 45-50 sente maletmektedirler. Görülüyor ki Amerikan müşterilerimiz için yaprak tütün fiyatı % 40-50 değil, % 150 yükselmeğe müsaittir. Aynı netice iç alıcılar ve bu arada devlet için de caridir. Elhasıl bir tanzim teşkilatıyla her sene elde edilen tütün miktarı rasyone edilir. Ve arz arza edilerek piyasaya az çok tesir edilirse, satış fiyatları bilhassa orta ve aşağı fiyatlar alıcının, işine ve karına büyük bir tesir icra etmeksizin, ehemmiyetli miktarda ve baş fiyata doğru yükselebilir. Esasen Türk tütün müstahsilinin emek ve

mahareti bir dereceye kadar olsun ödenmek icap ederse, baş fiyatlar da dahil, mevcut satış fiyatlarının yükselmesi zaruridir. Hali hazırda maliyet fiyatları ve pek tabii olarak bundan müteessir olan satış fiyatları pek iptidai bir hayat seviyesine ve ölesiye çalışma tarzında bir insan sıhhat ve kudretinin israfına istinat etmektedir.

Burada kısaca bir kaçını sayabildiğimiz bu hususiyetler ve mahzurlar yüzünden yaprak tütün alış verişinde serbest fiyat teşekkülü iktisadi ve rasyonel olamaz. Böyle bir serbestlik müstahsil kitleyi alıcıların (keyfine dememek için) hüsnü niyetine terketmek demektir.

Diğer taraftan daha baştan işaret edildiği gibi tütün için müdahaleli bir fiyat teşekkülü de çıkar yol değildir. Burada müdahaleli fiyat teşekkülünden maksat, devletin mevki ve cinslere göre muayyen fiyatlar tespit edip ilan etmesi, icap ederse bizzat mübayaada bulunarak diğer alıcıları bu fiyatları tutmağa icbar etmesidir. Bu suretle ve devletin tütün piyasasına müdahalesiyle ortaya çıkan mahzurlar daha çeşitlidir.

1- Dörtte üçünden fazlası ihraç metarı olan bir mal üzerinde devletin alış veriş müdahalesi alıcılar için, bilhassa dış alıcılar için psikolojik bir çekingenlik havası yaratır. Bazı seneler Amerikan kumpanyaları açılan piyasaya iştirak etmezler, sonra iştirak ederler veya bir kenarda dururlar. Bu hususta alıcılarla devlet arasında bir fikir ve hareket birliği temin etmek ve piyasaya mümkün mertebe çok alıcıyı iştirak ettirebilmek gayretiyle, kongreler toplanır, tedbirler alınır. Fakat her sene alınan tedbirler değişir, küskünlükler olur. Ya müstahsil, ya tüccar, yahut dış alıcı alınan tedbirlerden memnun kalmaz. Herkezi birden memnun etmek ise mümkün değildir. Bir defa tütün işinde iki çeşit ticari zihniyet karşılaşmaktadır. Devlet müdahale zarureti karşısındadır. Tüccar ve Amerikalı alıcı ise serbest alış veriş havasında alışmıştır. Tütünün sahibi olan çiftçi ile kendi arasında müdahale şöyle dursun, mütevassıt bile görmek istemez. Onun için zürrain ayağına kadar gelmektedir. Kayıt kuyut altında alış verişe istekli değildir. Hatta bu şartlar altında 250 kuruşa alınması bahis mevzuu olan tütünü serbest olarak 300 kuruşa almağı tercih edebilir. Nitekim çiftçiden 250 kuruş vasatı fiyatla aldığı tütünü %75 bir randıman ve işletme masrafı ile 400 kuruşa maleder, fakat aynı tütünü işlenmiş olarak 360 kuruşa başkasından almak istemez. Bu bir ticari zihniyet meselesidir ve alıcı zaviyesinden haksız da görülemez. Zira onun da kendine mahsus bir mübayaa ve fiyat siyaseti, manipülasyon tarzı, hatta ticari bir prestiji vardır. Bu böyle olmakla beraber dış ve iç alıcılar tarafından, tütünün arzettiği hususiyetler gözönünde tutularak bu mevzuda tamamen serbest bir fiyat teşekkülü talep etmek de insaf ve anlayış icabatından değildir.

2- Devlet müdahaleye kendi arzusuyla tevessül etmez. Bilakis bu işi, tabir caizse kerhen yapmaktadır. Her halde müdahaleye lüzum kalmayan satış senelerini tercih eder. Tüccar ve dış alıcı da müdahaleye taraftar olmadığına göre, müdahaleyi isteyen yegane alakalı tütün müstahsilidir. Müstahsilin devlet müdahalesini istediği sene, bilhassa, rekoltenin alıcılar tarafından kaldırılmayacak kadar bol olduğuna zahip olduğu veya hastalık dolayısı ile kalitenin düşük bulunduğu senedir. Müdahale talebi, piyasada paniğe mani olunması, bunca emek ve masrafa mal olan malının değerinden aşağı fiyatlarla elinden alınmasına müsaade edilmemesi, şahsi menfaat peşinde koşan (sanki ticaret hayatında şahsi menfaat peşinde koşmayan kimse mevcut olabirmiş gibi) mütevassıtların, ikinci ellerin, hatta yerli tüccarın faaliyetlerine set çekilmesi, Tekel veya diğer bir devlet müessesesinin piyasaya iştirak ederek mahsulü değer fiyatlarla satın alması gibi sebepler istinat ettirilir. Bu talep çok geniş bir müstahsil tabakayı alakalandırdığı cihetle, haklı veya haksız, her zaman devlet için iktisadi olmaktan fazla siyasi bir lüzum ifade etmekten hali kalamaz. Gazete havadislerine bakılırsa son sene Ankara'ya yağdırılan telgraflar arasında 7 bin imzalı olanları vardır. Bu rakam bu vadide bir rekor teşkil etse gerektir. Bu rekorun her sene

kırılması ihtimali çoktur. Bilhassa memleketimizde çok partili siyasi hayat başladıktan sonra bu noktanın gittikçe daha fazla ehemmiyet kazanacağı aşikardır. Bu cihet diğer bazı memleketlerde, bu arada mesela Amerikada buna benzer görünüşler almaktan hali kalmamaktadır. Bu gibi tazyiklere dayanamıyarak Amerikan hükümeti tarafından 1947 mahsulüne zürradan alınan tütün miktarının 350 milyon kg. olduğu söylenmektedir.

Bu noktada şu ciheti ehemmiyetle belirtmeğe lüzum vardır ki, tütün işine siyasi bir çeşni verilmemeli, bu işe hissiyat da karışmamalı, piyasaya tamamen iktisadi lüzum ve hakikatler hakim olmalıdır. Aksi takdirde iş içinden çıkılmaz bir hal alır. Bu kaide devlet, tüccar ve dış alıcılar tarafından olduğu kadar bizzat müstahsil tarafından da riayet edilmesi zaruri olan esaslı bir kaidedir. Halbuki müdahale ile bu kaide daha baştan ihlal edilir. Devlet piyasadaki panik havasına mani olmak üzere müdahaleye davet edilir. Halbuki zürrain malını satmak için tehlik göstermesi ve bundan doğan panik, bir senede istihsal edilen milyonlarca kilo tütünün bir iki hafta içinde, hatta iyi fiyatlarla ilk bir kaç gün içinde satılmak istemesinden ileri gelmektedir. Devlet müdahalesiyle bunun önüne geçilemez. Daha garibi bu müdahale ile piyasa açılış tarihi normal zamandan uzaklaştırıla uzaklaştırıla üç ay daha geriye, ta Ocak ayı onlarına atılmıştır. Bu ilk açılan Ege tütün piyasasıdır. Marmara ve Karadeniz tütün piyasaları daha sonralara kalmaktadır. Bu suretle tütün satışından arz tehir edilip, daha dar bir zamana sıkıştırılarak, çiftçinin mukavemeti gittikçe eridiği ve yeni tütün ekimi mevsimine girildiği için tehacüm ve panik sebepleri teşdit edilmiştir. Keza devletten, müdahale ederek mahsulün değerinden aşağı fiyatlarla satılmasına mani olması istenir. Fakat ortadaki mahsulün değer bahasını kimse bilmez ve mevcut şartlar, değişmedikçe objektif olarak kimse bilemez. Her çiftçi için malının değeri çok yüksektir. Alıcı ise, kendi kuvvetli pozisyonunu müdrük, bu değeri pek alçak görür. Hakiki değer serbest bir piyasada arz ve talebin kaşılaşması neticesinde meydana gelecek fiyat olabilir, desek, tütün için bunun böyle olmadığını yukarıda bir kaçını hülasa ettiğimiz sebepler kafi derecede izah etmektedir. Neticede tütünün kıymet takdirinde şahsi, indi görüşler, her görüş zaviyesine göre ayrı kıymet takdirleri hüküm sürmektedir.

3- Bu karışıklık içinde objektif bir görüşe, iktisadi bir kıymet takdirine ve iktisadi olduğu için herkesce kabule şayan bir fiyat teşekkülüne varabilmek için eldeki mahsulün miktarı gibi kalitesinin de hakiki şekilde tesbit edilmesi ilk şartı teşkil eder. Hali hazırda her sene tütün mahsulünün büyük bir kısmının kalitesi alakadarlar tarafından takdir ve tesbit edilmektedir. Ancak bu tesbit keyfiyeti, devlet de dahil olmak üzere tüccar ve dış alacaklılardan piyasada kaç alıcı firma mevcut ise o kadar çeşitlidir. Her firma alakadar olduğu bölgede mevcut tütünlerin miktarını, kalitesini ve kimlerin elinde bulunduğunu tesbit etmeğe çalışır ve bunun için on binlerce lira masraf eder. Piyasada bu firmalar arasında ne de olsa bir rekabet mevcut olduğu cihetle tesbit neticeleri ticari bir sırdır, biri diğerinden haberdar olamaz. Netice itibariyle ortada müşterek, mütecanis bir kalite tesbiti mevcut değildir. Evvela bu temin edilmelidir.

4- Müdahalenin doğurduğu en mühim mesele, devletin tütün mübayaası suretiyle üzerine aldığı ticari mesuliyettir. Satın alınan tütünden devletçe kar elde edilebilir. Fakat ekseriya zarar edilmesi ihtimali büyüktür ve miktar çoğaldıkça ikinci ihtimal fazlaşır. Ayrıca müdahale mübayaalarında devletten istenen şey çok kere birbirine zıt olmak üzere iki cephelidir. Evvela yaprak tütün satışı esnasında mübayaaya iştirak edip tütün satın almak, sonra işlenmiş tütün satışı zamanında tütün satıcısı olarak ortaya çıkmamak, kısacası devletten tütün alması, fakat aldığı tütünü satmaması talep edilir. Bu nokta iktisadi ve ticari mülahazalardan ne kadar uzaklaşılabilirdiğini göstermek bakımından enteresandır.

Hakikatte devletin mübayaası, depo, işletme ve ilah... teşkilatı gerek tesisat bakımından, gerek personel bakımından geniş bir müdahale için kafi değildir. Bu sebepten 1947 senesi mahsulünde yapılan müdahale pek çekingen olmuştur. Esasen Ticaret ve Gümrük ve İhisarlar Bakanlıkları neşrettikleri tebliğde (1946 senesinin aksine) 1947 senesinde satış fiyatlarını tesbit etmeyeceklerini bildirmekle fiyat teşekkülünü serbest rekabete terketmişlerdir. Bunun neticelerinin ne derece gayri iktisadi ve zararlı olduğuna başta işaret etmiştik.

Maamafih devletin ticari bakımdan başka türlü hareket etmesi güçtür. Tütün piyasasına müdahale ile üzerine aldığı 70-80 milyon liralık yükü henüz tasfiye etmeden, yeniden 70-80 milyon, hatta büyük bir rekolte karşısında belki 100-150 milyon liralık bir yük altına girmek için, işin atisi düşünülecek olursa pek kolay bir teşebbüs sayılamaz. Netice olarak tütün piyasasına müdahalede devlet de tamamen ticari zihniyetle hareket etmek mecburiyetindedir. Yoksa ticari olmayan, devlet hazinesinden bir yardım şekli ne müstahsil için arzuya şayandır, ne de devlet için devamlı olarak mümkün görülebilir.

Nihayat dış alıcılar karşısında devletin satış sansı pek yüksek değildir. Zira alıcı firmaların müdahale mübayaalarından memnun olmayacakları, devleti böyle bir yükten kurtararak, gelecek sene yine müdahaleye teşvik etmek istemeyecekleri aşıkardır. Esasen tüccar dış alıcı karşısına devlet müesseselerine nazaran daha müsait fiyat veya şartlarla çıkabilir. Mesela 1946 mahsulü için işlenmiş tütünü tüccar 400 kuruşa satmağa hazır olduğu halde % 10 daha yüksek fiyatlar devlet müessesesi için şayanı kabul addedilmemiştir. Çünkü kendisinin maliyeti daha yüksektir. Halbuki 1947 mahsulüyle işlenmiş tütün fiyatları % 25 düşmüş, bu defa devlet müdahale müesseseleri bir sene evvel 430 kuruşa vermek istemedikleri tütünü 310-320 kuruşa satmak veya bir sene daha faiz yükü altında ezilmek durumuna düşmüşlerdir, ki her senelik faiz % 10 fiyat düşüklüğü manasına gelir.

O halde devletin muayyen ahvalde tek çaresi elindeki malı zararına da olsa elden çıkarmaktan ibaret kalmaktadır. Böyle bir alış verişin devamlı olarak idame edilemeyeceği aşıkardır.

5- Müdahalenin nazım mübayaası adı altında şimdiye kadar göstermiş olduğu faaliyet, piyasa açıldıktan sonra teşekkül eden baş fiyatların yükseltilmesi istikametinde gayretler sarfetmek şeklinde tecelli etmiştir. Bu tarz hareket bir hatadır. Devlet müdahale müesseseleri nazım mübayaalarıyla 300 kuruş baş fiyata satılmakta olan tütünlerin 325 kuruşa satılmasını temine gayret etmek, hatta bu neticeyi sağlamakla vazifelerini yapmış olamazlar. Asıl vazife orta ve bilhassa düşkün fiyatların, muayyen bir seviyeyi muhafaza edip, daha aşağı düşmemelerini temindir. Zira baş fiyatlardan şikayetçi olan yoktur. Mesela vasati fiyatlarda, tütüncü tabiriyle kaymededir. 25 senelik tütün satışlarından her hangi bir senenin veya muayyen kalitelerin fiyat kaymesinin ne olduğunu en salahiyyetli makamlarda dahi bilen yoktur. Böyle bir hesap yapılmamıştır. Filhakika yukarıki zihniyetle hareket eden bir nazım mübayaayı hiçe icra etmek pek kolaydır. Şöyle ki, alıcılar yüz binlerce zürrain öne gelen bir kaç yüz tanesinin-ki her kabada beş on tane olmak üzere asıl seslerini duyuran ve müdahale mekanizmasını harekete davet eden bunlardır-mahsulünü yüksek fiyattan, ondan sonra seslerini duyurmayan on binlercesinin mahsulünü o nisbette düşük fiyattan satın alırlar, bu suretle kaymeyi düşürürler.

Görülüyor ki şimdiye kadar tatbik edilen müdahale sistemi henüz hedefini tayin edememiş ve netice itibariyle maksadı hasıl olmamıştır. Bu noktada orta ve aşağı kalite tütünlerin fiyatlarında bir düşüklüğe mani olmak için asgari fiyat tayin etmek de maksada hizmet edemez. Zira bu defa vasati fiyat asgari fiyata doğru indirilmiş olur. Hülasaikelam müdahalenin fiyat tesbitleri ile, nazım mübayaası ile, takyidata varmak

istediği gayeye ulaşması imkansızdır. Çünkü evvela varılmak istenen gayeye bir sarahat verilmemiştir.

Şimdi yegane hal çaresi olarak muvaffakiyet vadeden düzenlenmiş fiyat teşekkülünden ne anlaşılmak lazım geldiğini izah etmeğe çalışalım.

Tütün piyasasının düzenlenmesi demek, mutlaka tütünün ekilmesinden başlanıp satılmasına ve ihracına kadar her safhasını kanuni kayıtlar altına almak demek değildir. Memleketimizde bir çok kafalarda her işin bu hususta bir kanun çıkarmakla halledilebileceği kanaati hüküm sürmektedir. Cemiyetimizde maalesef iyice yayılmış olan bu görüş galat görüşlerimizden biridir. Kanunlarla bu gibi meselelerin halli için ancak bir zemin hazırlanmış olabilir, fakat meseleler halledilmiş olmaz. Bu itibarla tütün piyasasının düzenlenmesi yolunda alınacak tedbirlerle kanuni tanzimden de istifade etmekle beraber, esas olarak serbest iktisadi ve ticari temellere dayanan, herkesin kabulüne mazhar olduğu için, ticari örf ve adetler halinde kendiliğinden cari olan kaideler meydana getirmeğe çalışılmalıdır. Tütün piyasasında eskiye nazaran bu vadiye terakkiler elde edildiği inkar edilemez. Fakat şimdiye kadar kaydedilmiş terakkilerin adeta borsa teamülleri gibi, muayyen teamül ve ticaret adabının hüküm sürdüğü bir ticaret sahası, bir kelime ile düzenli bir serbest piyasa haline sokulması lazımgelir.

Son olarak tütün piyasasının bu şekilde düzenlenmesi için temin edilmesi şart olan noktalara işaret edelim.

1- Tütün piyasasının açılış tarihi tesbit edilmeli; ve en fazla Kasım ayının sonlarına düşecek şekilde öne alınmalıdır. Esasen bu tarihin üç beş senedenberi olduğu gibi Ocak ayı nihayetlerine kadar geciktirilmesi hiç bir makul sebebe istinat ettirilemez. Eğer kongreler toplamak, müzakereler yapmak, mümkün merteye fazla alıcı temin etmek bu gecikmenin sebebi olarak gösterilirse, bunlar daha evvel yapılamaz şeyler değildir. Fakat maalesef kömürde, basmada olduğu gibi devlet tedbiri kışın geleceğini yazdan, yazın geleceğini kıştan düşünmemektedir. Ticaret Bakanlığı sonbaharda tütün piyasasının açılacağını daha yazdan düşünmeli, tedbirlerini ona göre ayarlamalıdır.

Her türlü piyasa hazırlıklarının daha evvelden yapılması halinde fiyatların açılması için erken bir tarihin seçilmesine, ciddi hiç bir mani bulunmadığı gibi böyle hareket etmek için ortada çok mühim teknik ve iktisadi sebepler mevcuttur. Nitekim tüccar da alıcılar da piyasanın daha evvel açılmasını istemektedirler. Müstahsile gelince; çiftçinin en haklı isteklerinden birisi budur. Çünkü bu cihet her iki tarafında menfaatleri icabıdır. Tütün mahsulünün normal olarak Eylül sonunda arkası alınır. Balyalanması Ekim, azami Kasım ayında bitmiş olur ve satışa hazır vaziyete girer. Halbuki çiftçi Eylülden itibaren yeni sene için hazırlık yapmak zaruretindedir. Tarla tutmak, gübre taşımak, fide koymak, bir takım angajmanlara girmek gibi. Elindeki mahsulün satılması ve piyasanın iyi veya kötü tecellisi çiftçinin yeni senede ne yolda hareket hareket edeceğini tayin edecektir.

Tüccar ve alıcılar için de piyasanın bir an evvel açılmasında fayda vardır. Zira Eylül ve Ekim aylarında tesbitlerini tamamlayan firmalar artık mübayaalarını bir an yapıp ihtiyaçlarını kapatmak, ve aldıkları tütünleri teslim alarak yaz gelmeden işlemek isterler. Zira sıcaqlara kalan tütün imalatı, yaprağın imalat esnasında kırılıp ufalanması yüzünden fazla fire verir, yani zararlıdır.

Tütün piyasası tarihinin erkene alınması memleket için faydalıdır. Filhakika piyasa tarihi çok gecikir, bazı dış alıcıların ihtiyaçlarını başka memleketlerden tedarik etmeleri ihtimali varid olur. Nitekim geçen senedeki satışlarda Amerikan Clen Kumpanyası, açılış bir iki ay geciktiği için Türk tütün piyasasına iştirak edememiş,

ihtiyacının mühim bir kısmını (7 milyon Kg.) Rusyanın" sohum tütünlerinden alarak kapatmıştır.

Ayrıca, piyasa tarihinin evvele alınmasıyle tütün satış mevsiminin genişlemesi yani Şubat, Mart gibi bir iki ay yerine, Aralık, Ocak, Şubat, Mart gibi üç dört ay uzaması fiyat teşekkülü üzerinde müstahsil lehine büyük bir tesir icra eder. Arzın zaman itibariyle teksif edilerek acele olması mahzurunu bir dereceye kadar hafifletmiş olur.

2- Tütünün balya haline getirilmeden satışına müsaade etmemelidir. Alıcının daha evvelden avans vermek suretiyle çiftçiye muayyen fiyattan kendisine bağlaması da aynı şeydir. Filhakika birkaç seneden beri bazı mıntikalarda daha Temmuz ve Ağustos aylarında, tütünler henüz dizide iken (karaborsa) denen satışların yapıldığı veya tütünler balyalandıktan sonra fakat piyasa açılmadan, çiftçi tarafından mahsulünün bir kaç balyasının satıldığı görülmektedir. Bu türlü alış verişler tütün hakkındaki mevzuata uygun değildir.

Umumiyetle alivre satışlar gibi, piyasa açılmadan evvel yapılan dizi veya balya halindeki satışların müstahsil için zararlı olduğu muhakkaktır. Mamafih realist bir görüşle bu gibi alışverişlerin bir ihtiyaca cevap verdiğini, çiftçinin açılacak piyasa fiyatına nazaran gelecekte bir zararına mukabil, o günkü para ihtiyacını gidermek bakımından peşin bir faydası bulunduğunu gözden kaçırmamalıdır. Bu suretle malının küçük bir kısmını aşağı fiyattan satan züraa, kısmı küllisi için daha müsait bir fiyata intizar kudretini kazanmakta, netice itibariyle arzın acele ve panik halinde tecellisi hafiflemektedir. Mamafih bu gibi alış verişler halen ehemmiyetli bir miktarda değildir; ve eğer bu usul sirayet edip genişlemese tütünün balyalanmadan satılamaması adeti tamamen diyebileceğimiz bir ekseriyetle tatbik edilmektedir, denebilir.

3- Tütün piyasasında düzenli bir serbest fiyat teşekkülünün en müşkül tarafı, tütünün miktarı gibi kalitesinin de tayini meselesidir. Her çiftçinin mahsulünün kalitesi, şahsi, keyfi kıymet takdirlerinden kurtularak, mümkün mertebe objektif ve mütecanis bir kalite derecelendirmesine tabi tutulmalıdır. Tütün ancak bu sayede az çok sabit ticari bir kıymet iktisap eder. Halen mevcut tespit usulleri (tütün ticaretinde bu işe tesbit denir.) Çeşitli ve bir diğerinden habersizdir. Her şeyden evvel tesbit usulleri tevhit edilmeli, hiyerarşik bir derece takdiri organizasyonu vücade getirilmeli, yani bu iş belli bir sisteme bağlanmalıdır. Mesela, tütün mıntikasında (Türkiye başlıca dört tütün mıntikasına ayrılır: Ege, Marmara, Karadeniz, Şark) muayyen tipler için (Akhisar, Kavurköy, Milas, Denizli tipleri gibi) muayyen kalite dereceleri (halen en çok kullanılan 12, 15, 25, 35, 45, 65 ve ilah...) tesbit edilmelidir. Bu dereceleri tespit eden eksperler hey'et halinde hareket etmeli ve alakalı dört tarafın (devlet, tüccar, dış alıcı, zürra) mümessillerinden müteşekkil olmalıdır. Ayrıca daha üst, bölge merkez heyetleri tesbit neticelerini itiraz vukuunda gözden geçirip tashih etmeli ve neticede kat'ileştirmelidir. Kurulacak teşkilatın masrafı, alakalı her taraf için halen yapılmakta olan tespit masraflarından fazla olamaz. Bu suretle her tütüncünün mahsulü, nisbeten tarafsız ve işin mütehassısı bir hey'et tarafından kalitece derecelendirilmiş ve yerine göre kendisine, muayyen hadler içinde sabit ticari bir kıymet verilmiş olur. Binnetice 300 kuruşluk bir tütünün 150 kuruşa, 100 kuruşluk bir tütünün 200 kuruşa satılmasının fiilen önüne geçilmiş olur. Ancak bundan sonradır ki bir mıntıkada mahsulün değer pahasından aşağı alınmasına mani olmaktan bahsetmek bir mana ifade eder.

4- Tütün piyasası açıldıktan sonra alıcılardan tüccar olma şartı aranmalıdır. Aksi takdirde ve halen tatbikatta olduğu gibi her önüne gelen çiftçinin mahsulüne alıcı çıkmakta, eline beş lira peyle bir makbuz vermekte, fakat tütünü teslim alıp bedelini ödemek lazım geldiği zaman parasını verip malı teslim alamamaktadır. Bu

gibi alıcıların maksadı, müsait fiyatlarla bir parti tütün yapıp bunu karlı bir fiyatla, daha teslim almadan devretmek ve aradaki farkı kazanmaktır. Fakat daha yüksek fiyat bulunamaz ve ekseriya olduğu gibi bu arada piyasa düşerse bu şahıslar tütünün teslim alma zamanında ortadan kaybolmakta, bulunsalar bile dava, mahkeme ve ilah... ile eline birşey geçmeyeceğini bilen çiftçiye daha aşağı, hatta ilk satış fiyatının yarısına kadar inen fiyatlar eklif edip kendisini razı olmak mecburiyetinde bırakılmaktadırlar. Alış veriş geri kaldığı takdirde ise böyle sergüzeştçi bir alıcının kaybı 5 liradan ibarettir. Fakat malı elinde kalan ve zamanında tütününü satamayan zürrain kaybı büyüktür.

Görülüyor ki tütün alış verişine ticari bir zaptırabt vermek, piyasayı bu gibi yolsuzluklardan korumak zarureti vardır. Alış verişin ticari mesuliyetini, yani kar ihtimali olduğu kadar zarar ihtimalini de üzerine alamıyacak kimseler piyasaya iştirak ettirilmemelidir. bu hususta ortaya çıkabilecek hukuki ihtilaflarda ihtisaslı ve daha seri bir muhakeme usulünün tatbik edilmesi ve mevcut cezaların şiddetlendirilmesi temenniye şayandır.

5- Kanunen yasak olan iskarta usulünün başka nam ve şekiller altında ortaya çıkmasına mani olunmalıdır. Malumdur ki bu usulde mesela 1000 kilo tütünden 200 kilosu, kalitece düşük bulunarak yekunden intirilmekte, bu suretle verilen 200 kuruş fiyat, hakikatte 160 kuruşa düşmektedir. Böyle bir hareketin haksızlık ve manasızlığı meydandadır.

6- Tütün satışından sonra çiftçiye mahsulünün bedeli, malın tesliminde ve bir defada verilecek yerde, dört müsavi taksitte verilmelidir.

Şöyle ki;

- I. Tütün satış taksiti (Aralık, Ocak, Şubat ayları için,)
- II. Tütün dikme taksiti (Mart, Nisan, Mayıs ayları için)
- III. Tütünkırma taksiti (Haziran, Temmuz, Ağustos ayları için)
- IV. Tütün hazırlık taksiti (Eylül, Ekim, Kasım ayları için)

Bu tertip, düzenlenmiş serbest fiyat teşekkülünün salim bir şekilde işlemesine çok yardım edecektir. Zira memleketimizde tütüncülüğün en zayıf tarafı burasıdır. Tütün zirai bir mahsul olmak hesabıyla çiftçisi senede bir defa para yüzü görür. Bu para diğer ziraat sahaları için normal sayılamayacak kadar büyük ve toplu bir paradır. Ailenin 12 aylık geçim masrafı yanında, gelecek sene mühsulünün büyük masrafları istilzam eden dikme, Kırma ve ilah... işleri de bu para ile başarılabacaktır. Bu vaziyette çiftçinin eline geçen meblağı evvela iptidai unsurlarına ayırıp karını, zararını tespit etmesi, gelecek sene ona göre hareketini ayarlaması icap eder. Zürra bunu yapamaz. En mühimi senelik gelirini (ki ancak bir kısmı kazancıdır, büyük kısmı sermayesidir; fakat çiftçi kazancı, sermayeyi birbirinden ayıracak vaziyette değildir.) 12 aylık geçimi için ve gelecek mahsulün dikme, kırma, hazırlık masraflarını finanse etmek üzere rasyone etmesi, gelecek seneye kadar parasını idare edip mahsulünü meydana çıkarması lazım ve mümkündür. Çiftçinin % 95'i bunu yapmaktan acizdir. Bugünkü kültür seviyesinde yapacağı da umulamaz. Hatta bir memur bile aylık gelirini doğru dürüst rasyone edememekte, ay başında az çok zengin, ay sonunda adeta fakir gibi davranmaktadır. Tütün zürraa da tütününü kaçsa satarsa satsın, maliyeti ne olursa olsun, eline geçen parayı tükenmiyecekmiş gibi harcamağa başlar. Birkaç ay içinde (memurun ayın ilk haftasında yaptığı gibi) mühim kısmını lüzumlu lüzumsuz masraflarla bitirir sonra tütün dikimi ve asıl çalışma ve para sarfetme ayları gelir. Bu defa bankadan, kooperatiftan borç alınır. Bir taraftan tütün meydana getirilir, bir taraftan aile bu borçla geçinir. Bu teze karşı yapılacak bir itiraz vardır. Tütün satışında zürra eline geçen parayı bankaya, kooperatife, devlete, şuraya buraya olan borçlarına yatırır. Elinde para kalmaz ki hesaplı hesapsız harcaması bahis mevzuu

olsun. Bu söz doğrudur. Ancak zürra o geçitten geçerek bu vaziyete gelmiştir. Ve eğer, farzı muhal bugün borçlarının üzerinden bir sünger geçirip, mahsulünün bedeli olduğu gibi eline verilse, seneye, seneye değilse öbür seneye aynı vaziyete düşecektir.

O halde iddia edilebilir ki, tütün piyasası ne kadar müsait tecelli ederse etsin, çiftçinin sarfiyatı rasyonalize edilmedikçe netice yine bugünkü vaziyet olacaktır. Zürra tütününü 100 kuruşa da satsa, 400 kurusa da satsa senesine borç içindedir. Çiftçinin bu çıkmazdan kendiliğinden çıkabilmesine imkan yoktur. Memur misalinde münevverler bile bir ay için idareli olamazken, büyük kısmı itibariyle okuyup yazma bilmeyen kimselerin, bir seneye şamil olmak üzere rasyonel prensibe uygun ve iktisadi hareket etmeleri beklenemez. Zürra tütünü satılınca büyük bir satın alma kabiliyeti elde etmekte, nazarında para biriminin haiz olduğu kıymet değiştiği cihetle alıcısı olduğu malların fiyatı yükselmektedir. Filhakika zürraın senenin başında üç beş bin lirası varken 100 liraya attığı kıymet 50 lira kadar bile değilken, yaz ortasında tamamen parasız kalınca 100 liraya verdiği kıymet iki üç yüz lira değerindedir. Nitekim tütün satışından sonra 700-800 liraya edinilen bir at ve araba, Eylül'den sonra 200 - 300 liraya düşmektedir.

Hersene tekerrür eden ve bir türlü ders alınamıyan bu derdin çaresi, çiftçiyi bir defada ve büyük bir satın alma kamiliyetine garketmektense, malının bedelinin tütünün yetiştirilmesi için zaruri olan muayyen vadelerle tediye etmek, bu suretle senelik geliri hesapsız istihlakten kurtarıp, istihsale göre ayarlamaktır. Esasen umumiyetle ziraatın iktisadi bakımdan zayıf noktalarından birisi, gelirin senede bir defalık olmasıdır. Halbuki bu tedbir sayesinde bütün zürraının geliri nisbeten daha devamlı bir hale gelecek, bundan büyük iktisadi faydalar doğacaktır.

Bu takdirde çiftçinin parasına mülkiyet haklarına müdahale edilmiş olacağı meselesine gelince; tütün bankası dolayısıyla zürradan kesilen % 5 lerin, tütün bedelinin senede dört taksitte verilmesine nazaran daha ağır bir mülkiyet müdahalesi olduğunu hatırlatmakla iktifa edeceğiz. Nerede kaldı ki bu paralara faiz de tahakkuk ettirilebilir. Esasen tütünün tabii icaplarına uyarak, tütün ziraatı için ikrazlarda bulunan kredi müesseseleri (Ziraat Bankası, İş Bankası, Tütüncüler Borsası) ikrazlarını bir defada yapmazlar. Martta tütünün dikilmesi için ilk taksit, Haziranda kırılması için bir taksit, bazan Eylülde yeni sene mahsulüne hazırlık için bir taksit olmak üzere kısım kısım para verirler. Bahis mevzuumuz olan mesele mali müesseselerin yapmış olduğu taksitli tediyleri zürraın kendi gelirine tatbik etmek ve hiç olmazsa, senede ödediği faiz kadar kendisinin kazanmasını temin etmektir.

Tütün Bankası tütün zürraının kendi bankası olmak hasebiyle, tütün bedelinin taksitle tediyesine vasıta olabileceği gibi buna karar verip tatbik de edebilir. Herkesin kendi kendisinin mülkiyet haklarını tahdide salahiyeti vardır. Bu şekilde tütün bankası uzun yıllar beklemeksizin büyük bir mali kurdete de sahip olur.

7. Alıcı tarafından tütün ambalajının iadesi kanuni teminat altına alınmalıdır. Hali hazırda kısmen ve bazı seneler riayet edilmekte olan bu teamül müstahsil için balya başına iki üç liralık, yani tütünbedelinin % 2'si kadar bir tasarruf ifade ettiği gibi ayrıca ticari bir fayda sağlamaktadır. Filhakika alıcı ambalajını iade edeceği zürraın tütününü bu senede satın almak ümidinde olabilir. Bilmukabele zürra da mahsulünü yine o firmaya satmak ümidini besleyebilir. Eski alış verişin üzerinden 8-10 ay gibi uzun bir zaman geçtiği halde, ambalajın iadesi adeti piyasanın açılması arifesinde alıcı ve satıcının yeniden temasa gelmelerine ve birbirlerini alış verişi imkanı bakımından yoklamalarına vesile teşkil eder. Her halde bu temasın ticari kıymetini küçük görmemelidir.

8. Tütün pisayasını düzenlemek için mahsulün bol olduğu senede fazlasını satın alıp; kıt olduğu senede eksikliğini tamamlayarak piyasanın daha istikrarlı olmasını temin edecek bir tanzim müessesesi kurulmalıdır. Tütün bankası bu vazifeyi görebilir, fakat çok uzak bir istikbalde. Ayrıca bu müessese bir devlet müessesesi (mesela Tekel) olmadığı gibi sadece züraaın müessesesi olmamalıdır. Belki devlet, bankalar, zürra ve tüccarın müşterek bir teşekkülü maksada daha uygun hareket edebilir. Adeta bir regülatör vazifesini görecek olan bu teşebbüs, bütün dış ve iç satıcıları muayyen kaliteleri için, muayyen fiyat seviyelerinden daha aşağı inmeğe sevkedebilecek derecede kuvvetli olursa tesirini gösterebilir. Zira icap ederse bütün rekolte fazlasını satın almak, bunu işletip depo edebilmek ve gelecek sene aynı vaziyet karşısında kalırsa nefesi tükenmeden bu işi tekrar edebilmek mevkiinde kalacaktır. bunun için mükemmel bir teşkilata, müdürleri, eksperleri, mübaya memurları ile ehliyetli bir personele, muayyen şehirlerde kafi miktarda depo, işletme mağazaları ve ilah... tesisata, nihayet bunların hepsinden baskın 300-400 milyon liralık, bizim ölçülerimize göre muazzam bir kapitale ihtiyaç vardır. Yoksa bugünkü şartlar altında, Tekel idaresi de dahil olmak üzere her hangi bir tanzim müessesemiz 30-40 milyon kiloluk bir mübadele mübayaasında bulunsa bu işin altında kalkamaz. Ne tütünü işletebilir, ne de muhafaza edebilir. Nitekim 1946 senesi mahsulü için yerli ürünler şirketi vasıtasıyla yapılan 25 milyon kiloluk mübayaaya henüz tasfiye edilmeden yeni mahsul senesi gelmiş ve piyasa açılmıştır. Netice itibariyle müdahale müesseselerimizden biri bu suretle eli kolu bağlı, piyasaya giremeyecek bir durumda, tabir caizse nakavt olmuş vaziyette bulunmuştur. Onun için bahis mevzuu tanzim müessesesi icabında genişleyip daralabilecek elastiki bir teşkilata sahip ve her şeyden evvel kapital bakımından uzun nefesli ve sağlam iktisadi bir teşekkül olmalıdır. Tütün işinin umumiyetle büyük kapitallerle çevrilebilen bir iş olduğunu anlatabilmek için yukarıda adı geçen Amerikan tütün kumpanyalarından her birinin kapitalinin 700-800 milyon dolar olduğunu ve her birinin senelik satış tutarlarının bizim paramızla 2 milyar lirayı aştığını kaydetmek kafidir. İki senedenberi müstahsilin satışlarından % 5 kesmek suretiyle kurulmasına başlanan tütün bankası, bu minval üzerine ancak 20-30 sene sonra bu vazifeyi yapabilecek bir tanzim müessesesi haline gelebilir.

9. Tütün fiyat teşekkülü düzenlendiği gibi istihsali de serbest ekim dahilinde bir düzen altına alınmalı ve düşük kaliteli tütün yetiştiren mntıklar hariçte bıkarılarak ekim sahası tahdit edilmelidir. Yalnız bu esnada tütünün miktarından korkulmamalıdır. İyi tütün 120-130 milyon da olsa satılır ve iyi fiyatlarla satılır, bu sene değilse gelecek sene satılır. Bu nokta 100 milyonu aşan 1947 senesi mahsulünün bugün tamamen denecek derecede satılmış bulunmasıyla de sabittir. Zira başta işaret ettiğimiz gibi, Yunanistanla Bulgaristanın istihsal durumları zayıfladıktan sonra "Türk Tütünü" beynelmilel tütün piyasasında eskiden namıyla sahip olduğu inhisar durumuna, bugün fiilen sahip olmak mevkiindedir. Pozisyonumuzu idrak etmeli, ve bu servet kaynağımızı layık olduğu ehemmiyetle ve bilgiye dayanan bir ihtimamla ele alıp inkişaf ettirmeliyiz.

4. Dış Ticaret Bakımından Hayvan İhracatı

ASLAN TUFAN YAZMAN

"İktisadi Yürüyüş Baş Yazarı"

İktisat Kongresinin değerli üyeleri,

Kıymetli dakikalarınızı israf etmiş olmamak için derhal mevzua giriyorum.

Hayvan ihracatının yüksek heyetinizi iki bakımdan alakadar edeceğini zannediyorum.

1- Hayvan ihracı yapılmalı mı? Yapılmamalı mı?

2- Türkiye'nin iktisadi kalkınmasında ve dış ticaret muvazenesinde hayvan ihracının rolü nedir ve ne olmalıdır?

Memleketimiz; bir ziraat memleketi olduğu kadar bir hayvan yetiştirme ülkesidir. Bilhassa Orta Anadolu ve Şark yaylası şamil manasile hayvancılık yapmağa en müsait toprak ve iklimlere maliktir. o kadar ki Avrupa kıtasında Macaristan, Hollanda ve Danimarka'dan bu hususta daha müsait bir durumda bulunduğumuzu iddia edecek sebepler ve amiller vardır.

Fakat buna rağmen biz daimi bir hayvan ihracatçısı olamadığımız gibi memleket içinde ve bazı şehirlerde eti, sütü, yağı, peyniri ve diğer hayvan ürünlerini pek pahalıya tedarik edebiliyor ve iyisini bulmakta da müşkülata uğruyoruz.

Evvela şu düğümü çözelim :

- Hayvan ihraç etmeli miyiz?

Ne zaman hükümet bir ihraç müsaadesi çıkarsa bilhassa İstanbul'da büyük bir reaksiyon gösterilmekte, gazetelerimiz devamlı neşriyatla hayvan ihracının aleyhine yürümekte, aleyhtarlık belirmektedir.

Bu reaksiyonun dayandığı temel, ihracat kararından sonra bir kaç büyük şehrimizde ve bazan İstanbul'da et fiyatlarında görülen veya görülmesi muhtemel olan yükselişlerdir.

Hayvan ihracı kararının İstanbul, İzmir gibi bir iki şehrimizde bazan et fiyatlarının yükselmesine sebep oluyorsa da, bu artışlar olmasın diye hayvan ihracını menetmek, adetleri milyonları geçen hayvan yetiştiricilerinin ve dolayısıyla dış ticaret muvazenemizin aleyhine olmaktadır.

Bu sene hayvan ihracına dair korka korka verilen ihraç müsaadesi 300 bin koyun ve 35 bin sığır içindi. Bu karardan sonra basında yine kıyametler koptu. Fakat şehirlerde et fiyatları yükselmedi. Esasen ihraç kararı yüzünden fiyatların yükselmesi keyfiyeti normal bir iktisadi temele dayanmayıp bir spekülasyon faaliyetinden ileri gelmektedir.

Veteriner Genel Müdürlüğünün müşavir ve mütehassıslarının temin ettiğine göre -değil 300 bin- her sene üst üste bir milyon baş koyun veya koyun eti ve 250 bin baş sığır veya sığır eti ihraç olunabilir. Ve bu takdirde memleketin milli serveti demek olan hayvan miktarına hiç bir hanel gelmeyeceği gibi, müstehlike ayrılan kısımlara da tesir etmez. Çünkü her sene ve bütün ihmellere rağmen hayvan mevcudumuz mütemadiyen artmaktadır. Sayım vergisine esas olmak üzere yapılmakta olan ve ancak yüzde 15 hata ve kaçırma payı ayırabileceğimiz resmi istatistiklere göre son on beş yılda hayvan mevcudumuz şu şekilde yükselmiştir:

<u>Yıl</u>	<u>Milyon baş</u>
1933	28
1935	34,5
1937	38
1939	41,8
1940	42,5
1946	53,6
1948	55

Hayvan ve et ihracı mevzuunda en mühim olan koyun ve sığır artışı da şöyledir:

<u>Yıl</u>	<u>Koyun (milyon)</u>	<u>Sığır (milyon)</u>
1933	11	5,0
1937	16,5	6,5
1939	19	7,5
1940	19	7,7
1945	22	9,0
1946	23,5	10,0
1948	25	11

Memleketin et ihtiyacını hayvan artışı miktarıyla şu şekilde mukayese etmek yerinde olur:

1935 de nüfusumuz (16.158.018) iken 1945 de (18.860.222) dir. 13 yıl içinde artış miktarı takriben (2.700.000)dir. Artış nisbeti yüzde (17) dir.

1935 de hayvan mevcudumuz 34.5 milyon baş iken 1948 de 55 milyon başa çıkmıştır. Artış miktarı 20.5 milyon baştır. Artış nisbeti yüzde 60 dır.

Hayvan mevcudumuz takriben 34 milyon iken büyük bir et sıkıntımız yoktu. Nüfusumuz yüzde 17 artmıştır. Fakat hayvan mevcudumuz yüzde 60 artmış iken niçin bir et sıkıntısı çekmiş olalım, hayvan veya et ihracında niçin mütereddit davranalım...

Bu mevzuu memleket ekonomisi için mühim saymış olduğumdan 1945, 1946, 1947 yıllarında yurdun hemen bütün hayvancılık bölgelerini dolaştım. Bursa'da Karacabey harasında yerli, Montafon ve Plevne sığırları üzerinde tedkitler yaptım. İngiliz, arap, yarım kan arap, yerli ve Nonius atları ile merinos koyunları ve bu harada yeni gelişmeye başlayan ehli domuz yetiştiriciliği üzerinde etüdlerde bulundum.

Ayrıca Bandırma Merinos Çiftliğinde, Eskişehir'de Çifteler Harasında yerli kara inekler, yerli koyunlar ve tiftik keçileri, Konya Harasında atçılık koyunculuk ve sığircılık mevzuularını, Çukurovada Ceyhan'da kain Mercimek harası ve aygır depolarında cenup kırmızısı sığırları, atlar ve karayaka koyunları üzerinde, Malatya'da Sultansuyu harasında saf kan arap atları üzerinde, Ankara'da Orman Çiftliğinde karayaka koyunları üzerinde bir çok incelemeler ve etüdler yaptım.

Memleketin en güzide zooteknik mütehassıslarile yakından yapmış olduğum temaslar, konuşmalar ve hesapları, şahsi tedkiklerimle karşılaştırıp vardığım neticenin hülasasın -memleket menfaatına olarak- yüksek kongremizin ıttılına arz ediyorum: Vardığım netice şudur: Memleketimizden her yıl bir milyon baş koyun ve 250.000 baş sığır veya bunlara tekabül eden miktarda et ihraç edebiliriz.

Bu sene ihracına karar verilmiş olan miktar (300) bini koyun ve (35) bini sığır, 5 bini manda olmak üzere (340) bin baştır. Halbuki biz her yıl bunun dört mislini hiç bir sıkıntıya uğramadan ihraç edebilecek durumdayız.

Yılda 1.250.000 baş hayvan veya buna tekabül eden 33,5 milyon kilo koyun ve sığır eti harice satılsa hayvan mevcudumuzda bir eksilme tehlikesi başgöstermeyeceği gibi, şehirleri de et tedarik etmek hususunda bir sıkıntıya düşürmez ve düşürmemelidir.

Bilakis böyle ve muntazam bir ihraç :

1- Memlekete yılda 75-100 milyon liralık bir döviz sağlar.

2- Mühim miktarda hayvan satışı yapabilen hayvan yetiştiricileri bundan sonraki yıllarda hayvanlarını soğuktan ve yemsizlikten öldürmemek için barınak

inşasına girişirler ve yem tedarik ederler. Hastalıklarla da daha iyi uğraşırlar. İhracat, bu suretle hayvan artışını kamçılar ve bundan memleket içi istihlaki de faydalanır.

3- Yetiştiricilerin eline geçen paralar, onların satın alma kabiliyetlerini arttırır ve bu hadise ithalat piyasalarına da müsbet tesirler yapar ve iç ticarete bir canlılık husule getirir.

Çiftçinin ve köylünün kalkınması için yapılacak hamlelerin en mühimlerinden biri de işte budur.

Hayvan ihracına müsaade etmediğimiz veya bu müsaadeyi miktar bakımından kısa tuttuğumuz zamanlarda kaçakçılık suretiyle ve bilhassa Cenup hudutlarımızdan mühim miktarlarda dışarıya hayvan kaçırıldığı herkesin bildiği bir şeydir.

Bu hususta şayanı dikkat bir misal de zikredebiliriz :

1945 yılında Tarım Bakanlığı, veteriner teşkilatının ilhamıyla ve Cenuptan yapılan kaçakçılığı önlemek maksadiyle memleketimizden hayvan ihracına müsaade edilmesi yolunda Ticaret Bakanlığına müracaatta bulunur. Ticaret Bakanlığı keyfiyeti Gümrük ve Tekel Bakanlığına sorar. Kaçakçılıkla mücadele vazifesile mükellef olan ve Tekel'e bağlı bulunan muhafaza teşkilatı Ticaret Bakanlığına, Cenupta hiç bir kaçakçılık yapılmadığını ve huduttan kuş uçurtmadıklarını cevaben bildirir. Ticaret Bakanlığı bu cevabı Tarım Bakanlığına sunar.

Mahcup vaziyette kalan Tarım Bakanlığı, Hariciyemizin Suriye'deki mümessillerine müracaat ederek Suriye'nin hayvan ihracına ait resmi rakamlarının listesini ister. Oradan gelen cevapta Suriye'nin resmi rakamlarında yalnız 1945 de Türkiye hududundan kaçak olarak girmiş 125.000 koyun görünmektedir. Belki hudutlardan kuş uçurulmamış olabilir. Fakat mühim miktarda koyun sürülerinin Suriye'ye geçmiş olduğu bu suretle ve resmen anlaşılmıştır.

Kaçak suretiyle yapılan ihracatta koyunlar yetiştiricinin elinden daha ucuza alınmakta, devlet vergisinden kaçırılmakta ve bunu yapanlar da kaçakçılara büyük menfaatler temin etmek mecburiyetinde olduklarından kendileri normal şekilde kazanç sağlayamamaktadır.

Kaçakçılığın en büyük çaresi hudutlarda tertibat alınmakla beraber, hayvan ve et ihracına müsaade etmektir. O zaman yetiştirici de malını değer fiyatla satabilecek, tüccar da iyi kazançlar sağlayacak, devlet hazinesi yani milletin bütünü de bundan hissesini alacaktır.

Canlı hayvan ihraç etmenin en büyük mahzuru olarak deri, yün gibi maddelerin dışarıya gitmesi ve binaenaleyh bunun ticaretini yapanların bu varidat kaynağından mahrum kalmaları meselesi ileriye sürülebilir. Bunun cevabı şudur : Bugün deri ve yapak ticareti yapanlar, dahili istihlake harcanan hayvanların materyalini satmakla geçinmektedir. İhracat yapmış olmamız istihlaki azaltamayacağı için bunlar da işlerine devam edebilirler. Ve faaliyet sahalarını da hayvan ihracına doğru kaydırabilirler. Buna karşılık denilecektir ki, canlı hayvan dışarıya derisi ve yünü ile beraber gittiği için bunları satın alanlar bu ihtiyaçlarını sağlamış olacaklarından bizim ihraç kaynaklarımız azalacaktır. Bu mütalaa doğrudur. Bunun çaresi de canlı hayvan ihraç edecek yerde et ihraç etmektir. Et ihracı da bilhassa Erzurum, Konya, Elazığ ve Diyarbakır gibi bölgelerde birer et kombinasi kurmakla mümkün olabilir. Bu kombinalarla müterafik olarak frigorifik vagonlar ve vapurlar tedarik etmek suretiyle dışarıya canlı hayvan yerine soğutulmuş et sevkedilmelidir. Hatta bu tedbirle dahili piyasaların et ihtiyacını da kökünden halletmiş oluruz.

Bu ihtiyacı resmi makamlar da hissetmiş olacaklar ki 1947'de Ankara'da Bakanlıklar arası bir komisyon Erzurum'da ilk et kombinasyonunun inşasına başlanması lazım geleceği neticesine varmıştır. Proje tedkik için Ekonomi Bakanlığına sunulmuştur. Bir yıldanberi orada beklemektedir.

Bir et kombinasyonunun kurulması için yukarıda ismi geçen komisyon, 10 milyon liraya ihtiyaç olduğunu hesaplamıştır. Bunu kısmen devlet verecek, kısmen İstanbul ve Erzurum belediyeleri temin edecek ve milli bankalar da derece derece sermayeye iştirak ettirilecekti. İşin et kısmı ile de Ticaret Ofisi uğraşacaktır. Bakan değişti. Yeni Bakan Cemil Sait BARLAS hayvan ihraç kararını cesaret ve isabetle vermiş, fakat şehirlerin et işle uğraşacağı vazifesi dışında saymıştır. Aramızda bulunan Ekonomi Bakanlığı temsilcilerinin Erzurum et kombinasyonu projesinin akibeti hakkında bizi kısaca tenvir etmelerini temenniye şayan bulurum.

Buraya kadar dış ticaret bakımından hayvan ihracına temas etmiş bulunuyorum.

Bu mevzuun bir de memleket ekonomisinin kalkınmasında hayvan davası kısmı vardır ki bu mevzuu da bir kaç satırla arzedeceğim.

Memleketimizde 25 milyon baş koyun vardır. Bunlar yılda 16 milyon kuzu doğururlar. İlmi esaslara göre bunun 8 milyonu erkek, 8 milyonu da dişi olmak lazımdır.

Bu koyunların bir kısmını kurtlar kapar. Bir kısmını hastalıklar götürür. Bir kısmı kış aylarında yemsizlikten ölürler. Mühim bir kısmı da soğuklardan telef olur. (1942 kışında yalnız Konya ovasında soğuktan ölen koyunların sayısı (350.000) baştır ki üst üste beheri elli liradan 17.500.000 liralık bir kayıp demektir.) Doğan yeni kuzuların ortalama olarak yüzde 16 sı damızlığa ayrılır.

Bu 16 milyonu yaşatabildiğimiziz farzederek 2.5 milyonunu damızlığa ayırmış olacağız. Elde 13.5 milyon baş kalır. Türkiye mezbahalarında yılda 3.5 milyon baş koyun kesildiğine göre ⁽¹⁾ geriye 10 milyon baş koyun kalır. Bunları öldürmeyip yaşatacak olsak ve bütün dünya piyasalarını alt üst etmek için beherini 30 liradan satsak yılda 300 milyon Türk Lirası eder. Bu işi temin etmeye çalışsak bugünkü vaziyetimizden çok daha farklı bir duruma gireceğimizi işte bu rakamlar söylemektedir.

Doğan bütün hayvanları yaşatmak mümkün değilse bile alınacak tertiplerle mümkün mertebe az zayıat vermek ve kurtarılanı kıymetlendirmek imkan dahilindedir. Bunun için alınması gereken tedbirler şunlardır :

- 1- Yem meselesinin halli.
- 2- Barınak davasının halli.
- 3- Damızlığın temini.
- 4- Hayvan hastalıkları ile mücadelenin takviyesi.
- 5- Hayvan ve tercihan et ihracının körüklenmesi.

Eğer hayvan yetiştiricisi yulaf, yonca, korunga ve diğer yemleri tedarik edebilir ve hayvanına yedirmek imkan ve ananesini kurarsa, soğuklardan muhafaza için ahır ve ağıl inşa edebilirse devlet yardım ile damızlığını tedarik edebilirse veteriner teşkilatının yardımı ile kendi bilgi ve vasıtalarını artırır ve hastalıklarla mücadele ederse bize rakamların yılda şimdilik 300 milyon ve ileride bir milyar varidat sağlayabileceği iddiası bir hakikat haline gelebilir.

⁽¹⁾ Mezbahalarımızda kesilen koyun, keçi ve kuzu sayısı şöyledir. 1941'de 2.976.777- 1943'de 2.278.881-1945'de 3.457.104- 1946'da 3.731.462

Bunun ilk alınacak üç tedbiri vardır.

1- Hayvan ihracını artırmak.

2- Yem, barınak, damızlık ve mücadele işlerinin halli için Ziraat Bankasına en az 60 milyon liralık bir ilave yapmak ve bunu münhasıran bu davaya tahsis etmek...

3- Doğuda et kombinalarının kurulmasına başlamak.

Hayvan ve et ihracına müsaade etmek ve bunu artırmak suretiyle yetiştiriciyi mali bakımdan kalkındırmak mümkündür. Bu takdirde yem ve barınak meselesi kısmen hal yoluna girer.

Ziraat Bankasına "hayvan davası fonu" için verilecek 60 milyonla barınak, yem ve damızlık işinde yetiştiriciye kredi açmak ve Tarım Bakanlığı elindeki haraları, inekhaneleri ve damızlık koyun üretme çiftliklerini büyütmek ve yenilerini kurmak mümkün olur. Et kombinalarının inşaasına başlamakla da hem şehirlerin et işi halledilmiş ve hem de harice soğuk et ihracat servisi kurulmuş olacaktır.

Hayvancılık işi, büyük tesislere, mütehasıslara, makinelere, teknik vasıtalarla ve uzun çalışmalara ihtiyaç olmadan gelişecek bir mevzuudur. Halkımızın yüzde 84'ü köylü olduğuna ve hemen her çiftçinin hayvancılıkla ilgisi bulunduğu göre bu davanın emrinde fiilen çalışan en az 5 milyon vatandaş vardır. Elde 55 milyon hayvan materyeli de hazırdır. 5 milyon insan ve 55 milyon canlı materyelle hangi dava halledilemez ki...

Hayvandan verim almak için yıllarca beklemeye de lüzum yoktur. En az yardımla, en çok ve en çabuk verim elde edilecek en büyük kalkınma davası olarak hayvancılık önümüzde durmaktadır.

Bendeniz bu hususta hazırlamış olduğum bir açık planı 18 Mart 1947 tarihinde zamanın Başbakanı Sayın Recep PEKER'e sunmuştum. Fakat henüz bir cevap alamadım.

Bu mevzu hem teknik, hem de hususi çalışmaları icap ettiren bir mevzuudur. Dış ticaretimizi çok yakından ilgilendirmesi dolayısıyla yüksek kongrenize bu konuda iki teklifimiz vardır :

1- Kongrenin prensip itibarile hayvan ve et ihracına taraftar bulunduğunu ilan etmesini...

2- Hayvan ve et ihracatı, şehirlerin et meselesi ve hayvan mahsulleri ekonomisile ilgili kimselerle teknisyen ve yetiştiricilerin iştirak edeceği bir hayvancılık kongresinin inikadına yüksek kongrenizin karar vermesini ve seçilecek daimi tertip komisyonuna bu hususta vazife ve salahiyet verilmesini...

Teklif ediyoruz.

5- Dış Ticaret Prensibimiz Ne Olmalı?

DR. MUSTAFA ELMALI

1- Zayıf paralı bir memleket olarak Türkiye;

Memleketimiz için takip edilecek bir dış ticaret rejimini tayin etmek için evvela Türkiye'nin zayıf paralı bir memleket olduğunu hatırdan çıkarmamak bu esasa göre düşünmek lüzumludur. Filhakika, bir memleketin parası altın stoklarıyla kuvvetlenmez. Döviz stoklarının da aynı vazifeyi görebilmesi için bazı şartlar lazımdır. Bu stokların daimi olarak beslenme ihtimali olmalı, ayrıca bunların mühim kısmını en

ziyade ithalat yaptığımız memleketin dövizini teşkil etmelidir. Bu iki şart tahakkuk etmedikçe bir memleketin parası zayıf farz olunmalıdır.

Böyle bir durumda olan memleketin dış ticaret rejimine hakim olması ve kendisinin ticaret partönerine herhangi bir teklifte bulunması güçleşir. Daha ziyade, teklif edilen tediye ve mübadele usullerini kabul etmek temayülü hakim olmağa başlar. Bizim durumumuz da başka türlü izah ve tefsir edilemez. Yani, Türkiye şimdiki haliyle ticaret rejimi empoze edecek şartlardan hiç birine sahip değildir. Bu cihat hatırdan tutulursa, takas, kliring gibi mübadele sistemlerine gelişi güzel dil uzatmanın doğru olmayacağı anlaşılır. Bu usuller zayıf ekonomili memleketlerin can kurtaran vasıtaları, olup trampa esasını ihtiva ederler. Filhakika, hususi hayatımızda bile kredisine güvenilmeyen dostumuzun satın alma teklifini ancak trampa ile karşılayabileceğimizi kendisine söyleriz. Böylece Türkiye'de serbest döviz esasına dayanan rejimlerin kolay ihya edilemeyeceği meydana çıkar. Serbest dövizle mübadele demek istendiği zamanda, istenilen memlekete kendi parasıyla tediye yapabilmek demektir. Bu imkan bazan eldeki altın veya döviz stokları ile geçici olarak sağlansa bile, idame ettirilmesi güçtür. Halbuki dış ticaret sistemleri, harp zamanları hariç, devamlı olmak zorundadır. Esasen bizim ticaret teşkilatı ve tüccarlarımız da devamlı ve eski şekilde (1914'den önceki) serbest ticaret sistemlerini denemek istemektedir. Demek ki, bu sistem, yani serbest ticaret veya döviz sistemi bu şartlarla ihya olunamaz.

2- Para veya tediye kuvveti nasıl sağlanmalıdır :

Bir memlekette dış ticaret rejimi üzerinde doğru bir hükme varabilmek için bütün müstahsil ve müstehlik tabakalarının temsil edildiği bir cemiyete veya kongreye ihtiyaç vardır. O zaman görülecektir ki, tüccarın, dış ticaretin tamamen serbest olması üzerindeki tezi sanayicilerin himayeli bir gümrük tezi ile karşılaşacak, her iki taraftaki aşırı fikirler ortadan kalkarak muvazenesi ve bütün cemiyetin nef'ine bir dış ticaret siyaseti ortaya çıkacaktır.

Türkiye dış ticaret sistemini bir prensibe bağlamak isterken, her memlekette olduğu gibi ilk hatıra gelen şey alacak verecek muvazenesidir. En basit mantık bile fertlerde olduğu gibi milletlerde de alacağın verecekten fazla olması bir memleket parasını kuvvetlendirir. Arada muvazene olması parayı istikrar halinde tutar; vereceğin fazlası da parayı kıymetten düşürecek bir amildir. Böyle olunca, mesela Türk müstehlikinin ihtiyacını gidermek gayreti, en aşağı, onun kadar ihracat yapmak gayretine ihtiyaç gösterir. Eğer ithal malları mutlaka memlekete girmesi icabeden cinsten ise, ihracattan fazla ithalat yapılmaması prensibi de ortadan kalkar. Fakat (ithal mallarının hepsi zaruri cinsten değilse) müstehlike bazı fedakarlıklar yükletmek daha muvafıktır. Bu şekilde bir kısım ithal malı listeden çıkarılır. En doğru yol olarak, uzun vadelerle bir çok senelerin ithalatı istihsal mallarına hasredilerek evvelce ithal edilen müstehlik malları bizzat imal edilmeye başlanır.

İşte bir memleketin ödeme kabiliyetinin normal olması bu şartların tahakkuk etmesine bağlıdır. Bu fikirlerden uzaklaşan bir dış ticaret sistemi memleket sermaye ve müstahsil kuvvetlerini kemirmeğe başlar. Filhakika, uzun müddet devam eden ithal fazlaları tüccarın büyük menfaatlerine rağmen memleketi gittikçe fakirleştirir. İthal fazlası görünüşte döviz ve altın stoklarından ödenirse de hakikatte mükellef veya müstehlikten çıkar. İhraç fazlalıklarından sağlanan ödeme kuvvetiyle ithal yapabilmek imkanları, daimi ihraç fazlası ihtimali olmadığı zaman israf ve istismar edilmemelidir.

3- Müstehlikin mahrumiyeti ve tediye muvazenesi :

Hiç şüphe yok ki, serbest ticaret taraftarları, kendilerini değil müstehlik düşündüklerini iddia ederek savunurlar. Fakat düşündükleri müstehlik gurubu, yüksek gelirli aile veya koketlerdir. Bugün her memlekette ithal mallarının kıymetçe mühim yekunu hep salon kadınları istihlakine arzedilen, miktarca az bir kimsenin ihtiyacına cevap veren cinstendir. Eğer ithalat ödeme kabiliyetine göre ayarlanırsa bu nevi müstehliklerin mahrumiyet duyacakları doğrudur. Fakat buradan tasarruf edilecek dövizlerle kurulacak sınai tesislerin de bir çok orta tabaka müstehliklerinin mahrumiyetini gidereceği acaba niçin düşünülmüyor? Şuna kanaat getirelim ki, demokratik bünyedeki memleketlerde sınıf farkları ortadan tamamen kalkmayabilmekle beraber, kitle ihtiyaçları ön safta tutulur. İçtimai siyasetin bir kısmı olan bu telakki hakikatte kökünü dış ticaret meselesinden alır. Bugün İngiltere'de lüks malları harice satılır, aşağı kaliteler dahilinde istihlak edilir. Maksat standart bir müstehlik tabakası ortaya çıkarmak, memlekete kıymetli döviz sağlamaktır. Türkiye diğer memleketlerin siyasetini taklitle mükellef olmamakla beraber, sosyal adalet sağlayan sistemleri tatbik etmeğe her milletten ziyade mecburdur. Çünkü ortada asgari maiyet seviyesinden bile uzak işçi ve köylü sınıfları vardır. Bunlar standart ayakkabı, pamuklu, şapka, gömlek, çorap, tuvalet malzemesinden mahrum, her şeyin üstünde olarak da iyi gıdadan mahrumdurlar. Tüccarların müstehlik mahrumiyeti dedikleri hadise tamamen uydurmadır. Eğer yüksek memur tabakaları kendi aile ve çocuklarını daha ucuz yaşatmağa çalışırsa tüccarın bu serbest ticaret isteğine karşı koymak mümkün olabilir. Fakat lüks giyinmek isteyen devlet ve yüksek idare adamları ve ailelerinin bu temayülü veya iptilalarından en ziyade büyük ithalat tacirleri istifade etmek isteğindedirler, sanıyoruz.

4- Tabii kaynakların kıymetlendirilmesi ve dış ticaret :

İyi bir dış ticaret rejimi memleketin müstakbel mübadele hacminin geniş olması için gereken tedbirleri çok önceden alabilmelidir. Bu bakımdan Türk dış ticaret sistemi çok sakattır. Türkiye'nin şimdi ham olarak, bakır, krom, demir ve buna benzer maddeleri bol bol ihraç etmesi yarın bu madenlerin mamul hale getirilmesi imkanları belirlediği zaman ortada ham madde bulunmamasını intaç edebilir. Bu hal yumurtlayan tavuğun kesilmesi gibi zararlı olduğu halde dış ticaret zimamdarları israfa karşı lakaydiyi muhafaza etmektedir. Diğer taraftan tamamen aksine olarak memleketin tabii kaynak sermayesini azaltmıyacak bir çok ihracat potansiyeli el dokundurulmamış halde işlemek için eşref saat bekliyor. Bunların hepsi bir çok yerli sanayi şubelerine ham madde olacak, daha çeşitli ihracat sağlayacak mahiyette ham madde kaynaklarıdır. Hayvancılık, ormancılık, deniz mahsulleri, gurubun başında gelir. Bunlar istismar edildikçe gürbüzleşen, kıymetlenen kaynaklardır. Madeni ham maddeler yerine bunlardan mamul ihracatta bulunmak memlekete büyük döviz stokları sağlayacaktır. Halbuki daha kolay istihraç ve ihraç edilebildiği için madeni kaynaklara saldıran bir iktisat politikası karşısındayız. Bunlar yerine konamıyacak sermayelerdir.

5- Fiyat meselesi üzerinde durulmamalıdır :

İhraç ve ithal mallarının fiyat meselesinde bir çok etüdlerde bulunulduğu ve enerji sarfedildiği görülüyor. Bu mesele ikinci, hatta üçüncü derecede bir meseledir. Filhakika, ihraç mahsulleri fiyatlarını, belki bazı partilerin çabuk sürümünü mucib olur. Fakat bu malları alanlar da bugün içinde bulundukları ham ve gıda maddesi sıkıntısı yüzünden almaktadır. Böyle kazançlar peşinde olmak memleketi uzun vadeli dış ticaret siyaseti kurmasına engel olarak, ağızlara bir parmak bal vermektedir. Her sene ortaya çıkan mahsul fiyatı ve döviz yokluğu nakaratı bütün yıl, sanki bunlardan başka her şey halledilmişcesine, müstahsil ve tüccarı işgal edip durmakta, istihsal düzeni hala asırlık usullerini muhafaza etmektedir. Bizde dış ticaret veya ticaret diye bir dava olmaması, istihsal usul ve çeşitlerimizin kalkındırılması gerektiğini gene

tekrarlarız. Eğer şimdiye kadar Ticaret Bakanlığı ve ticaret teşkilatına sarfedilen paraların ve enerjinin istihsal usullerimize sarfı düşünülseydi, bugün ortada bir ticaret meselesi olmazdı. İstihsal çeşitleri artmadıkça bu çeşitler sınaileşmedikçe elde, işe yarar mallar olmadıkça ticaret meselesinin bütbütün muamma haline geleceği, bugünkünden kestirilebilir. Bugünkü durumda dış ticaret meselesinde müşkülâtın devlet tarafından işin mahiyetini kavrayamamak yüzünden, ortaya çıkarıldığını iddia edebiliriz.

6- Diğer memleketlerdeki istihsal ve ticaret durgunluğunun tesirleri:

Fiyat meselesinin, dış ticaret münasebetlerinde bulunduğumuz memleketlerdeki satın alma kuvveti noksanlığından ileri geldiği bir dereceye kadar doğrudur; fakat paramızın milli kıymetiyle beynelmilel kıymeti arasındaki uçurumun, bundan daha ziyade mesul olması lazım gelir. Bu uçurumu biz açtık. Fiyatlarımızı da biz yükseltmiş oluyoruz. Eğer tedavüldeki para bu kadar artmasaydı, dolar ve sterlini yükseltmek lüzumu da ortaya çıkmazdı. Bu yükseltmeye rağmen fiyatlarımızın yüksek bulunması üzerinde çok düşünülecek bir meseledir. Bazı mallarımızın Avrupa için lüks haline gelmesi, İngiltere ve Amerikaya da bu gibi emteanın hiç lüzumu olmaması da ayrı mesele.

Bugün şarki Almanya'nın Rusya elinde bulunmasile diğer kısımların Türkiye'den bu mıntıkanın evvelce temin ettiği zirai maddeleri alacağı yolunda ortaya çıkan bazı haberler doğru olmakla beraber, siyasi hadiselerle çok tabi olan böyle bir memlekete harpten önce olduğu gibi bağlanmak bize gene pahalıya malolabilir. Avrupa memleketleri kalkındığı zaman görülecek ki, zirai ve sinai mıntıkalar en ziyade bu kıtada birbirini tamamlar. Almanya'nın harpten önce bize ticari bağlarla bağlanması biraz da politik sebeplerden ileri geliyordu. Her ne kadar politikadan tamamen tecrit edilmiş bir dış ticaret sistemi kurmak güç ise de, Türkiye'nin ki kadar siyasete yönelmiş bir ticaret de daima karışıklık unsuru olmuştur. Avrupa kalkınmasından yegane ümit Almanya ise, bu kalkınmaya da fazla güvenmemek, ithalatı her zaman frenli yapmak, bir taraftan da ihracat ve ithal mallarına dahilde iştirak kuvvetini artırmak suretiyle piyasa aramak vazifemizin başında gelenidir. Bu arada fiyat hususunda fazla müşkülpesent olmanın doğuracağı mahzurlar şimdiye kadar etüt edilmiş olmakla beraber, ucuza satmanın ne gibi mahzurları olacağı bir daha tetkike değer.

Fiyatları düşürmek meselesinde müstahsil ve tüccar menfaati:

Türkiye'de zirai müstahsilin şimdiye kadar kalkınmamasının başlıca sebebi: mutavassıtların müstehlik ve ihracatçı ile sık teması, çiftçinin piyasa ile olan alakasının azlığıdır. Eğer ihraç mallarımızın fiyatları düşerse, köylü bundan çok az şey kaybeder. Buna mukabil mutavassıt ve ihracatçı fazla mutazarrır olur. Fakat bu zararların sürekli olmaması için alınacak tedbirler vardır :

1- Zirai mahsullerin daha iyi cins ve aranır mallardan olmasının temini

2- Mutavassıt tüccarların sermayelerini sinai yatırımlara koymağa başlamaları. Birinci tedbir daha iyi fiyatlarla satabileceğimiz malları sağlayacak, ikincisi de mahsulleri satılamayan çiftçilerin yavaş yavaş fabrika işçisi olmasını temin edecektir. Bu arada satılabilen zirai mahsullerde de köylünün eline daha fazla para geçmesi için kooperatiflerin geliştirilmesine büyük ehemmiyet verilmesi gerektiğine işaret edelim. Bu memlekete komisyoncu, acenta ancak çok zaruri ithal mallarında lüzumlu olup ihraç mallarında buna mümasaha edilmemesi lazımdır. Son zamanlarda bu memlekete hem iktisadi, hem de içtimai bakımdan çok zararı dokunmuş olan bir komisyoncu zümresi türemişse bunun sebebi piyasanın rabitasız çalışmasında ve

zavallı köylüyü istismar edici faaliyetinde aranmalıdır. Durumdan Ticaret Vekaleti geniş ölçüde mesul bulunuyor.

Yapılacak İşler

Bu görüş zaviyesinden yapılacak işlerin memleket dış ticaretini düzenlemesi için aşağıdaki karakteri haiz olması lazımdır :

1- Gerek sınai ve gerekse zirai sahada atılacak adımlar behemahal köylünün satın alma kuvvetini kalkındırıcı mahiyette olmalıdır. Aksi takdirde bütün iktisat siyaseti akamete uğrıyacaktır. Bugünkü istihsal sistemi kitle halinde istihlake dayanır.

2- Ticaret ve para kanalları fazla zorlanırsa müstehlik ve köylü büsbütün geçim zorluğuna atılmış olur. Çünkü bu kanallar daima fiyatların suni surette yükselmesini mucib olur. Dikkat edilirse bütün dünyada istihsalini kalkındırmayan milletler göz boyamak için fiyat ve para manipülasyonları yapar, az zaman sonra bütçe ve müstehlik açıkları başgösterir.

3- Piyasa ve fiyat kontrolü elden bırakılmamalı, zirai ve sınai piyasa yatırımları da kontrollu olmalıdır.

Bu şartlar altında muhakkak bir düzene kavuşulacağını ummaktayız.

6. Dış Ticaretimiz

HALİL MİTHAT KARAGÜLLE

(Ankara, Türk Ekonomi Kurulu Üyesi)

Yukarıdaki düşünce ve mülahazaları hülasa edersek şu neciteye varılır :

Memleket ticaret ve tediye müvazeneleri bozuktur. Bu bozukluğu islah etmek ve aktif bir vaziyet yaratmak için hükümete olduğu kadar fertlere ve teşekküllere de taalluk eden mühim vazifeler ve hizmetler vardır. Fikrimce bu vazifeler şöylece telhis edilebilir:

1- Memlekette istihsalı kemiyet ve keyfiyetce kuvvetlendirecek olan ziraat programını tahakkuk ettirmek.

2- İhracaat mallarının tipizasyon ve standardını mütehassıs eller vasıtasıyla yapmak ve ambalaj işini de rakip memleketler derecesinde düzenlemek.

3- Mallarımızın maliyet fiyatlarını modern ziraat ve kooperatifçilik hareketlerinin genişletilmesi suretleriyle de mümkün mertebe indirmek ve bu sayede dış piyasalarda ecnebi mallara rekabeti sağlamak.

4- Dış ticaretimize dair mühim kararlar alınırken alakalıların da fikir ve mütalaalarını behemahal almak.

5- Dünya konjonktürünü dikkatle takip ederek dış piyasaların hareketlerine göre vaziyet almak.

6- Bütçeyi denkleştirmek için mühim tasarruflarda bulunmak ve paramızın sağlamlığını korumak, enfilasyonu önlemek.

7- İhracatımızı artırmak için mühim tedbirlere başvurmak. Muhtelif memleketlerle yeniden ticaret anlaşmaları aktetmek, merkezde dış ticarete müteallik formaliteleri azami derecede azaltmak. Ticaret alemine mümkün kolaylıkları yapmak, ticaret maksadile harice gidecek tüccarlara da kolaylıklar göstermek, hariçteki ticaret ve dışişleri teşkilatının faaliyetlerini ve alakalarını arttırmak, Ticaret Müşavirlik ve

Ateşelikleri sayısını çoğaltmak ve bu vazifelere ehliyetli ve kabiliyetli kimseler tayin etmek.

8- Harpten önce en çok ticaret mübadelelerinde bulunduğumuz Almanya piyasasını olduğu gibi şimdiye kadar mallarımıza meçhul kalmış olan başka piyasaları da elde etmek için her türlü çareye başvurmak, bu maksat için kuvvetli ve kesif bir propagandaya tevessül etmek.

9- Ecnebi sermayesinin Türkiye'de çalışmadığını ve müşkülât gördüğü yolunda hariçte uyandırılmış olan zehabı izale etmek, iyi niyetle Türkiye'de çalışmak isteyen ecnebi sermayesinin memlekete girmesini kolaylaştırmak.

10- Turizmin bir memleket ticaretinde bilhassa ödeme bilançosunda mühim roller oynadığı daima gözönünde tutularak turizm endüstrisinin sözle değil filyatla inkişafınısağlamak. Turistik yollar yapılması, görölmeğe değer eski eserlerin bulunduğu yerlerde ve turizm bakımından ehemiyet arzeden şehir ve kasabalarımızda konforu temin edecek otel ve lokantalar inşaaası, idari muhtariyeti haizbir teşekkülün bu işler için vücade getirilmesi, memlekete gelecek ecnebilere döviz bakımından da daha çok kolaylıklar gösterilmesi bu arada zikredilebilir.

11- Ulaştırma işlerinin haiz olduğu önem nisbetinde islahı, nakliye ücretlerinin mümkün mertebe indirilmesi, deniz ve kara vasıtalarının seyir ve hareketi kolaylaştıracak ve süratlendirecek surette çoğaltılması.

12- Hayat pahalılığının memleketin umumi iktisadi vaziyeti üzerindeki tesirleri dolayısı ile hafifletilmesi çarelerine başvurulması ve bu maksatla ihtikarla mücadele işine lüzumu halinde kuvvet verilmesi ve fiyat kontrolünün yeniden ciddi surette ele alınması.

13- İhracatın icabı halinde primle de teşvik edilmesi ve ithalatın en lüzumlu ve faydalı eşyaya hasredilerek imkanlarımızla ayarlanması.

14- İhracat istatistiklerinde henüz, az yer tutmuş olan maden kömürü ve krom gibi yer altı mahsullerinin istihsalatı bir an evvel daha rasyonel bir hale ifrağ etmek ve bunların ihracatını arttırmak.

15- Şahsi teşebbüsleri teşvik ederek sanayi ve ticaret alanlarında memlekete faydalı olmak isteyenleri desteklemek, onlara kolaylık göstermek ve bu gibi şahsi teşebbüs sahiplerinin yarına emniyetle bakmalarını temin etmek.

16- İhracat bahsinde ihmal edilmeyecek bir konu teşkil eden hayvancılığı da islah için azami gayreti sarfetmek.

17- Dış ticaret mevzuunda İngilizce, Fransızca, İspanyolca gibi çok konuşulan dillerde neşriyat yapmak ta dış ticaretin geliştirilmesi için lüzumlu sayılmaktadır.

18- Milletlerarası sergi ve fuarlara iştirakimizin ve milletlerarası İzmir fuarımıza mümkün mertebe çok ecnebi firmasının iştirakinin temini suretile milli mahsüllerimizin daha çok tanıtılmasına ve böylece dış ticaretimizin inkişafına gayret etmekte icap etmektedir.

Yukarıda hülasa edilen hususlardan başka şu mesele de vardır: İhracat mallarımızın bazı yabancı alıcılar tarafından, döviz farklarından istifade maksadile başka memleketlere satılması dolayısıle ihracat ticaretimizin zarar gördüğü ihracat tüccarlarımızın nahoş vaziyette kaldıkları iddiası olduğu gibi zayıf para ile yapılacak ihracat bedellerinin kısmen kuvvetli dövizle tesviyesinin temini ve serbest dövizden gayri tediye şekillerile yapılacak ihracatta dövizlerin hakiki kıymetleri üzerinden hesap edilmesi lüzumu da bazı taraflardan ileri sürülmüş, paramızın kuvvetli bir dövizle

bağlanarak diğer dövizlerin piyasasını serbest bırakmanın faydalı olacağı da yine bazılarınca temenni edilmiştir. Dış ticaretimizi yakından ilgilendirmekte olan mühim tediye meseleleri dolayısıyla mevzuun bilhassa tatbikat bakımından esaslı surette tetkikinin ve realitelere mutabık sonuçlara ve temennilere varılmasının uygun olacağı mütalaasındayım.

7- Dış Ticaret Rejimi

TAHİR ATANSAY

Tüccar

Bu mevzuu ithalat ve ihracat bakımlarından ayrı ayrı tetkik etmek daha isabetli olur sanırım.

İthalat ticaretini, memleketin ihtiyaçları ve istihlak kabiliyeti kendiliğinden tanzim eder. Ancak muhtelif maddeleri en iyi şartlarla verebilecek daima yeni ve daha fazla menbalar bulmak ithalatçı müesseselerin teşebbüs ve kabiliyetlerine bağlı olduğu gibi hükümetin de bu gayretleri desteklemesi umumi menfaatlarımızı icabıdır. Şunu hatırlamak lazımdır ki, bize mal satan her yerli memleket, eğer satmasını bilirsek ergeç, bizden mal da alacaktır. Dış ticaretin harp senelerinde tabi tutulduğu aşırı mürakabe ve müdahalenin ve bunun neticesi olan içinden çıkılmaz formalitelerin beklenen gayeleri sağlamadıkları umumiyetle bilinmektedir. Bu tehdit ve formalitelerin çoğunun kalkmış olmaları şayanı şükran olmakla beraber bu sahada daha bazı kolaylaştırıcı ve diğer taraftan iktisadi selametimiz için lüzumlu kararların alınması mümkün ve zaruridir. Bugün bir döviz darlığı ve iktisadi sıkıntı içinde bulunduğumuz meydandadır. Şu halde ithalatımızı bir zaman için ihtiyaç maddelerine inhisar ettirmek zaruretindeyiz. Binaenaleyh derhal yapılması icabeden iş, hükümetin lüks addedilen ve bir zaman için feragat edebileceğimiz maddeleri, sarih olarak ismen tesbit ederek ilan etmesi ve bunların ithalini kat'i olarak yasak etmesidir. Halkın ve tüccarın bunu açık olarak bilmesi lazımdır. Mesela İsveçte ve İngiltere'de olduğu gibi.

İthali yasak edilenlerden başka bütün diğer maddelerin memlekete girmeleri caiz olduğuna göre ithal müsaadesi lüzumu kendiliğinden ortadan kalkar. İthalatın ödenmesi için icabeden dövizin tahsisi işi de şu şekilde halledilebilir, hükümet gelecek bir sene için mevcut ve elde edilecek dövizlerinin faraza % 75 ini, ithalatçıların muayyen esaslara göre, verecekleri beyannamelere istinaden kendilerine toptan tevzi eder. Tüccar bir sene zarfında emrinde olan dövizler mukabili memnu olmayan dilediği maddeleri ithal eder vs. sene sonunda gümrük ve banka kayıtlarına dayanarak emrine verilmiş olan dövizlerin kambiyo mahsubunu yapar. Hükümetin ihtiyat döviz olarak ayırdığı geri kalan % 25 ise arada zuhur edebilecek munzam ve yeni talepleri karşılamağa tahsis edilebilir. Bu usulün başlıca faydaları şunlardır :

1- Her parti mal için ithal müsaadesi ve döviz tahsisi taleplerinin icabettirdiği bütün formaliteler ve kırtasi muamelelerden hem hükümet ve hem de tüccar kurtulmuş olurlar.

2- İthalatçı bir senelik ticari programını evvelden yaparak teşebbüslerini emniyetle ve vaktinde yapabilir ve bir sene ilerisini nisbeten sarih olarak görebilir. Ani olarak herhangi bir dövizin bitmesi gibi zarar verici sürprizlerden de korunur.

3- İthalatçının emrinde böyle bir döviz kontenjanının bulunması bir çok ahvalde akreditif lüzumunu da oradan kaldırabilir sanırım. Bunu bilen birçok ecnebi firmaları, ticari itibar ve morale istinaden hiç olmazsa siparişle birlikte akreditif talebinden sarfı nazar ederler.

Bugün hatta öyle Amerikan firmaları vardır ki, kendilerine dolar verileceği kat'i olarak temin edilirse, Türkiye'deki alıcılarına malın ithalından sonra başlamak üzere 6-12 aylık kredi bile vermeğe hazırdırlar. Bunu elimde mevcut bir teklife istinaden söylüyorum ve bahis mevzuu olan mal makinedir.

Diğer taraftan kıymetli dövizleri kıt olan bazı memleketlerle, Türk parası ile ödenmek üzere ithalat ve ihracat ticareti yapılması mevzuu, kanaatımca ehemmiyetle tetki ve tecrübe edilmeğe değer.

İhracat ticaretini yakinen bilmediğim için yalnız bir iki noktaya dikkati çekmekle iktifa edeceğim.

1- Kendilerinin aflarına güvenerek ve memleketimizin menfaatları kaygusu ile, ihracat ticaretimizin kafi derecede enerjik ve faal olmadığı kanatında olduğumu ifade etmek isterim. Zannıma göre ekseri ihracatçılarımızın geniş dünya piyasaları ile direkt ve geniş temasları yoktur. Bu hususta bize mal satan ecnebi firmaların çalışma tarzları örnek olarak alınabilir.

Ecnebi memleketlerde ihracat mallarımızın reklamı hiç yapılmamaktadır.

2- Bir çok ihracat mallarımız bazı ameliyelerle kıymetlen-direrek ihraç edilmezlermi ? Bu hususta hükümetin önderliği çok yerinde olabilir.

3- Memleketimizdeki fabrikaların mamulâtının ihracına cevaz vermek ve hatta bunu teşvik etmek muhakkak ki bir çok bakımlardan faydaları sağlayacaktır.

Aynı şekilde, ithal edilen malların ihracını da bir çok ahvalde faydalı görmekteyim.

Hülasa, ticari bütün meşru hareketler imkan nisbetinde serbest bırakılmalıdırlar kanaatındayım.

8- Umumi Bir Plan Zarureti

NECMİ GÜRDEMİREL

Medeni san'atkarlar kooperatifi mümessili

İkinci Dünya Harbi yüzünden iç ve dış ticaretimiz atıl ve meşuk, aile iktisadımız sıkıcı bir haldedir. İşsizlik, pahalılık, kararsızlık tahammül edilmez bir hale gelmektedir. Bu elim vakıalar muvacehesinde devamızı en esaslı bir şekilde halledebilmemiz için bizde kabili tatbik olabileceği düşünülen muhtelif iktisadi sistemlerle tedbirlerin varacakları neticeleri tahlil etmek ve bu suretle memleketin yüksek menfaatleri bakımından bünyemize en uygun istikrarlı iktisadi sistemimizi vucude getirmek icap eder.

1- Klasik liberal sistem :

Ticareti tamamen serbest bırakmak, bu bakımdan bütün devlet takyidatını kaldırmak, fiyatların ve ihtiyaçların tanzimi serbest rekabete tevdi etmek klasik liberal sistemin emrettiği şeylerdir.

Acaba bu sistemin tatbik imkanı var mıdır?

a- Bu tarz bir iktisadın tatbik edilebilmesi için evvel emirde mübadelede bulunduğumuz bütün dünya memleketlerinin de serbest ticaret sistemini kabul etmiş olması icap eder. Halbuki Amerika hariç, henüz hiç bir devlet bu sistemi kabul edemiycek haldedir. Çünkü: İthalatı ile ihracatı arasındaki tediye muvazenesini temin etmek, kendisine lüzumlu miktardaki istihlak maddelerini harice göndermemek,

kendisine zararlı ithal maddelerini ithal etmemek mecburiyetinden dolayı hemen bütün devletler milli iktisadını korumak için müdahale tedbirleri almaktadırlar.

b- Serbest ticaret sisteminden ancak bir tek devlet müstefit olabilir. Bu devlette istihsalatını kendi ihtiyacından çok fazla ve fiyatlarını diğer memleket fiyatlarından cazib olacak derecede ucuz bulundurmasile temin edendir. Bu bakımdan yalnız Amerika şimdilik bu yoldadır.

c- Ziraatta ve sanayide maliyet fiyatlarımız diğer memleketler maliyet fiyatlarından pahalı olduğundan serbeset mübadele bizi pazar harici bırakır: İthalat ile ihracat arasındaki tediye muvazenemiz temin edilemez. İstihsalimizi yeter hale getirecek iktisat planlı bir iktisadi düzenimiz olmazsa en azı milli sanayimiz ile ziraatımız köylü ve işçi çoğunlumuz fakrı zaruret içinden kurutulamaz.

2- Mutedil telifci liberal sistem :

Fiyatları ucuzlatmak istihsalı çoğaltmak, dar gelirlileri ve müstahsili korumak, devlet varidatını çoğaltmak, döviz kaynaklarımızı genişletmek gibi muhtelif iktisadi ve mali ihtiyaçların acilen temini düşüncesiyle zaman zaman bazı muvakkat tedbirler alınmaktadır. Ancak bu tedbirler kifayetsizliği ve plansızlığı dolayısıyla davayı hal edecek kudrette değildir. Çünkü bünyedeki hastalıklar çok şumullüdür, esaslıdır. Klasik tekrarlamaların kifayet etmeyeceğine kanaat getirmek icap eder. Bu karar ve tedbirlerin köylü ve işçi çoğunluğumuz ile umurun huzur ve refahını kat'iyetle ve devamlı olarak temin edeceğini kim taahhüt eder?

Bu dava içtimai mali ve iktisadi esaslı ıslahatı icap ettirmektedir. Davanın icaplarına ve şumul derecesine göre bütünü ihtiva eden uzun vadeli bir iktisadi refah planına ihtiyaç vardır. Bu plan, herkesin refahını devamlı olarak temin edecek esas ve kuddrette olmalıdır.

Bence bütün davamız böyle bir plan yapmağa ve bunu ehliyetle tatbik etmeye bağlıdır.

9. Genç Tüccar Nesil Yetiştirmeliyiz.

HİLMİ NAILİ BARLO

Kongremizin gündeminde bulunan Dış Ticaret Rejimi mevzuu münasebetile genç, tüccar neslinin yetişmesile alakadar bulunacağını ümid ettiğim bir teklifimi yüksek tetkik ve tensibinize sunuyorum.

Tüccar müstahsil ile müstehlik arasındaki mübadelelerde sermayesi, bilgi ve sayı ile tavassut hizmetini ihtisas mesleği edinmiş kimsedir. Buna nazaran bu mübadelelerin dahilde veya hariçte veya her iki cihete şamil olması ticaret hizmetinin esasını değil ancak ihtisas şubelerini değiştirmiş olabilir.

Bu ihtisas şubeleri ticarete muamele mevzuu olan eşya ve maddelere göre birbirinden ayrılabilirse de bu ayrılışlarda tüccarın tavasuttaki hizmet ve vazifesi prensipleri değişmez.

Rahmetli Büyük Atatürk'ün Türk tüccarı hakkındaki vecizeleri bize aynı zamanda tüccarın vazifesine işaret teşkil eder. Ticari ehliyet, ahlaki seciye ve ilmi terbiyeye, mesleki tecrübe ve vukufun inzimamile tamam olabilir.

Türk tüccarının en eski devirlenden beri ahlaki seciyesi bütün dünyaca takdir olunmuş iftihar edeceğimiz şerefli milli bir vasfımızdır.

Mesleki tedrisat için açılmış olan ticaret mekteplerinin sayıları gittikçe çoğaldığı gibi ticaret tahsilinin üniversite derecelerine kadar yükseltilmiş olması da genç tüccar nesli yetiştirmekte istikbal için bize güzel ümitler vermektedir.

Bu suretle mesleki tahsil görerek hayata atılmağa hazırlanmış yüksek seciyeli genç müstakbel tüccar neslimizin mesleki tecrübe ve vukuf hasıl edebilmeleri imkanları maatteessüf oldukça tesadüfe bırakılmıştır. Gençlerimiz tüccar alemimizin kafi derecede alakasına mazhar olamadığı için müstakbel genç tüccar neslimizi tam manasıyla yetiştiremiyoruz. Pek çok gençlerimizin Devlet memuriyetine baş vurmak mecburiyetinde kalmalarının ve bazılarının pratik hayatta inkişaf ve terakki edememelerinin vebali bizlere ait olduğunu itiraf etmek hakşinaslık olur zannındayım.

Ticari toplantılarda, ekonomik kongrelerde konuşup düşündüğümüz, güzel şeraiti temin etsek bile bu bin mihnet ile hazırlayacağımız ideal dünyada bizim başladığımız işleri devam ettirecek genç nesil yetiştirmemiş olduğu takdirde işlerimizi, emeklerimizi kimlere bırakacağımızı bir an için düşünsek genç tüccar neslini yetiştirmek hizmetinin bizlere düştüğünü anlamış oluruz. Bizim bu vazifeye layık olduğu ehemmiyeti vermediğimizi görecektir olan Hükümetimizin bizlere bu vazifeyi kanuni bir mecburiyet olarak yaptırmasını beklemeden evvel şimdiden gençleri stajiyer olarak onların tecrübeli ve vukufu birer tüccar olarak yetiştirmelerini temin etmeliyiz. Bu hususta gerek kendimiz gerekse bürolarımızdaki mesai arkadaşlarımız hiç bir zahmeti esirgemiyerek gayret gösterirsek genç nesil yetişmiş ve istikbal için ümidlerimiz canlanmış olur. Bu hususta kongremizin bu meseleyi tetkik etmesini ve bir karara bağlamasını teklif ediyorum.

Aramızda dikkat ve ihtimamımızla yetişen bu genç neslin memeket dışı ticareti öğrenmesi ve dış memleketlerde yerleşerek harici ticaretimiz için bu gençleri dış memleketlere yollamak ve onların günün birinde oralarda yerleşmelerini temin etmek de ikinci vazifemizi teşkil eder.

İhraç mallarımızın yabancı eller vasıtasile cihan piyasalarında dolaşması yerine kendi genç tüccarlarımızın gayretile satılması arasındaki farkların az zamanda kendini göstereceğine şüphe yoktur.

Dış memleketlerde ihraç mallarımıza bilerek bilmeyerek yapılan fena propaganlara her halde kendi gençlerimiz daha çabuk müdafaada bulacakları gibi memleketimiz ticareti ve tüccarları hakkındaki teveccühün artmasına şüphesiz büyük hizmeti olacaktır.

Bu hususta tüccarlarımız kendi hesaplarına genç elemanları dış memleketlerde seyahat ettirmeğe, oralarda uzunca müddetler yerleşerek çalışmalarına imkan vermeli idirler.

Bunu yapmağa imkan bulacak tüccarlarımız kafiyelemeyeceğinden buna Hükümetimizin yardım etmesi elzem olacaktır.

Her sene yüz genç tüccarın seyahati ve bazılarının bir kaç sene dış memleketlerde yerleşerek çalışabilmeleri için Hükümetin bütçeye tahsisat koymasına bile lüzum kalmadan, ticari işler için memur yerine yetişmiş gençlerin bu tahsisatlardan istifade etmeleri bu maksada atılmış mühim bir adım olur. Teklifimi itmam eden bu ikinci kısım hakkında dahi lütfen tetkikatta bulunarak vereceğiniz kararı tesbit buyurmanızı rica ederim.

Mevzuun çok geniş olmasına rağmen maruzatımın kısa olmasının ortaya attığım bu düşünceler hakkında muhterem Heyetinizin kıymetli mütalaa ve irşatlarına imkan vermek için olduğunu arz eder ve maruzatım hakkında icabında daha etraflı

izahat takdimine hazır bulunduğumu beyan ederek Yüksek Heyetinizi saygı ve sevgi ile selamlarım.

HİLMİ NAİLİ BARLO

10. Dış Ticarete İki Ölçü Kullanmalıyız.

HÜSEYİN ŞAKAR

Muhterem Reis Bey, aziz kongre arkadaşlarım,

Vukufu müsellemlerle bunca mütehasşıs zevat arasında bendenizin akademik mütalaada bulunmam çizmeden yukarı çıkmak kabilinden olur. Onun için yüksek müsamahanıza sığınarak ancak bazı müteferri vak'alar hakkında ve dış ticaret rejimi ile alakalı iki mevzu üzerinde konuşacağım:

- A- Bakanlığın tüccara mesleği ile ilgili tam malumat vermesi ve,
- B- İki ölçü tatbikiyle yapılagelen bazı dolambaçlı ithalatın zararları hakkında...

A- Acizane kanaatimce, kalkınmamızın başlıca şartlarından birini tüccarın müracaatlarındaki bocalamaktan kurtarmak teşkil eder. Ticaret Bakanlığında "tüccarla temas" için bir nev'i istihbarat ve yayın bürosu var mı bilmem. Ve bilmeme deimkan yok; çünkü ayda bir gelen ve bayat haberleri ihtiva eden bültenden başka neşriyat görmek şöyle dursun, yazdıklarımıza bile doğru düştü ve zamanında cevap alamıyoruz. Böyle bir büronun-yoksa-ihdası,- varsa-artık ataletten kurtularak faaliyete geçmesi elzemdir:

İthalatçı tüccar-af buyurun ben kendi branşımdan bahsedeceğim hangi devletlerle ne gibi muahedeler akdedildiğini, bunların vadeleri, protokollar ve hususi şartları, ek listeleri hakkında, velhasıl çalışmak istediği her memleket için teferrüatlı bilgi edinmek ister. Diyeceksiniz ki: ticaret odaları var; neşriyat organları var; takip edin okuyunuz; gazeteler bildiriyor mecmualar yazıyor...Doğru; fakat bunun ne dereceye kadar mümkün, müsmir ve istifadeli olduğunu gene takdirinize bırakıyorum. Bir kelime ile Bakanlık tüccar zümresi hakkında pozitif düşünerek, onu memleket iktisat mekanizmasını gıdalandıran başlıca unsur addetmeli ve tarzı hareketini ona göre tanzim eylemelidir. Tüccar, bilhassa bu harptenberi bir üvey evlad muamelesi görmekte ve ekseriya gözü kapalı, pratik ve kulaktan dolma yarım yamalak bilgi ile hareket etmektedir. Bunun ise çok def'alar kendisi ve dolayısıyla memleket için zararlı olduğunu unutmıyalım.

B- Gelelim ikinci mevzua... Kullanılan iki ölçüye ve dolambaçlı ithalat meselelerine:

Madem ki Kongremizin hedefi iktisadi kalkınmadır; dertlerimizi müzminleştirmek ve mikroplarını üreterek iktisadi bünyemizin kalpgahına kadar sokmak istidadını gösteren bazı çıban başlarına dokunmak istiyorum. Aynı zamanda zülfiyara da dokunmuş olursam beni hoş görmeyi rica edeceğim; patavatsızlığımı verirsiniz.

Bir çok sahalarda olduğu gibi, harici ticaret işlerimizde de bazan iki ölçü kullanılıyor..

Filan mal ithalat listesinde yok, fakat falan tarihte girebilecek. Bu evvelinden bilinir mi, bilinmez mi ona müsaade edin de bendeniz değil Rufahiler karışsın. Derhal telgraf, telefon resmi... ve gayri resmi mektuplar ... Mesela bir İsviçre malıdır. Eyi hoş amma döviz? Oradan derhal proforma faturalar getirtilir-küçük bir kayıt ile-mesela "Hollanda Acentemiz hesabına"... Bu da nesi? Bir az sabır rica ederim. Ankaradan istimzac istenir. İsviçre frangı veya her hangi bir döviz çıkarmak mevzuu bahis değil. E, Fabrikanın Hollandada stoku varmış veya İsviçredeki mal Hollanda Acentesine aitmiş. Olamaz mı? Ankara tabii kabul eder. Mukabilinde istenilen mal ihraç

edildikten sonra... Fransadan ruj, pudra ithal etmiyormuyuz sanki... Ya parası?.. Evet ya parası? .. O da iki def'a gider... ne mantıksız iddia değilmi para iki def'a nasıl gider... Bütün mesele bir püf noktada. İşte bal gibi böyle: malın bedeli, bu toplantı yerine pek te uzak olmayan yerlerden, Hükümette bilir, siz de bilirsiniz, bendeniz de, Kara borsadan... Daha tesrihe ne hacet... Kara borsadan tedarikle İsviçreye ulaştırır. Fabrika- nesine lazım- emtaayı yükler, Hollandaya gönderir-hatta bazan buna dahi hacet kalmaz,-doğruca gelebilir. Oradan da Türkiye'ye sevk edilir, ve bir mahsulümüz mükabili gümrükte arzı endam eder. Bu sefer parası, bir ikinci def'a ve resmen Merkez Bankası vasıtasıyla gönderilmek şartıyla. Mal gümrüklenir ve bir de bakarsınız ki ithal listesine henüz 15 gün evvel ithal edilmiş bu mala 15 gün sonra Beyoğlu vitrinlerindedir... Ne olduğunu söylemeyeceğim, mütecessisseler alakadarlar varsın araştırsınlar... Formalitelerin resmi cephesi mükemmel. Takası var, kambiyo var, istimzac ve lisansı var. Daha ne olsun?.. Bir de madalyonun tersi mi? Tersî maalesef formalite evrakında yazılı değil.. ve oldukça da hazindir. Müsaade buyurulursa numara tahtında sıralayiverim:

1- İsviçre malı kara borsa kurundan dolayı vasatî % 40 fark etmiştir. Munzam nakliye ve sair masrafla mal daha da pahalılaştırılmıştır.

2- Bir nesne için iki defa kıymetli döviz çıkmıştır.

3- Memleket maliyesi için bir afet olan Kara Borsa bu suretle gıdalanmıştır.

4- Müstehlik şu zavallı müstehlik, yani iştira kabiliyeti esasen normalden çok dun olan efendimiz, vur abalıya kabilinden, malı fahiş fiyatla almaktadır. Binnetice hayat pahalılığı artmıştır.

Dolambaçlı yollardan çalışmak istemiyen kimselerin bu vaziyet karşısındaki esef, tessür ve iğbirarı çok büyüktür... Şikayet mi? Adi rakip gammazlığı derler.. sineye çekmekten başka elden ne gelir? İşte böyle mühim bir kongre akdedilmeli de, insan karşısında bir merci bulsun, içini döksün... ferahlasın...

HÜSEYİN ŞAKAR

Bu çalışma, Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; internet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr> adresindedir.